

Vad har vi sett?

Resultat från inspektioner 2010–2013 av HVB för barn och unga och bostäder enligt 9 § 8 LSS

Vad har vi sett?

Resultat från inspektioner 2010–2013
av HVB för barn och unga och bostäder enligt 9 § 8 LSS

Du får gärna citera Inspektionen för vård och omsorgs texter om du uppger källan, exempelvis i utbildningsmaterial till självkostnadspris, men du får inte använda texterna i kommersiella sammanhang. Inspektionen för vård och omsorg har ensamrätt att bestämma hur detta verk får användas, enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (upphovsrättslagen). Även bilder, fotografier och illustrationer är skyddade av upphovsrätten, och du måste ha upphovsmannens tillstånd för att använda dem.

Artikelnr | IVO2013-13

Omslag | Svensk Information

Foto | Omslag: Leif Johansson/Bildarkivet.se

Personerna på bilden har inget med rapportens innehåll att göra.

Utgiven | December 2013, www.ivo.se

Förord

Under de senaste fyra åren har alla hem för vård eller boende (HVB) som tar emot barn och unga, samt bostäder för barn enligt LSS inspekterats regelbundet. Sedan juni 2013 ansvarar Inspektionen för vård och omsorg (IVO) för inspektionerna. Tidigare var det Socialstyrelsen.

Regeringen införde bestämmelser om regelbundna inspektioner 2010 i syfte att stärka skyddet för barnen på HVB och i bostäder med särskild service enligt LSS.

Utredningen *Vanvård i social barnvård under 1900-talet* (SOU 2009:99) avslöjade att samhället låtit barn fara illa på institutioner och i familjehem. Samhället, som tidigare har brustit i omsorgen om barnen i samhällsvård, måste nu se till att placerade barn och unga får en trygg och säker vård. Ett medel för detta är inspektioner.

Genom att regelbundet inspektera verksamheter som tar emot barn och unga ska IVO se till att HVB och barnboenden enligt LSS arbetar enligt gällande rätt och uppfyller kraven på god kvalitet. En viktig del av inspektionerna är samtalen med barnen. Barnen och ungdomarna ges alltid möjlighet att prata med inspektörerna och berätta hur de har det.

Bestämmelsen om regelbundna inspektioner omfattar ungefär 800 HVB och cirka 200 barnboenden enligt LSS, Antalet HVB ökar. Nästan 2 000 inspektioner och 3 500 barnsamtal genomförs varje år.

Frågan blir då om inspektionerna har gjort någon skillnad för barnen. På detta går inte att ge ett säkert svar eftersom det saknas mätpunkter för jämförelser av kvaliteten – tillsynen har granskat olika områden under åren. Men det går att säga med säkerhet att vi nu 2013 vet betydligt mer om hur det ser ut för barnen i såväl HVB som i LSS-bostäder än vi gjorde 2010.

Vi har sett att de flesta verksamheterna rättar sig efter tillsynens kritik och påpekanden – följsamheten är god. Många verksamheter använder resultat från inspektionerna i sitt kvalitetsarbete. Men fortfarande finns verksamheter som inte uppfyller krav i lagar, förordningar och föreskrifter och där kvaliteten behöver förbättras.

Denna rapport sammanfattar de viktigaste iakttagelserna från de senaste fyra årens inspektioner. Stora delar av innehållet har redovisats tidigare i Socialstyrelsens Tillsynsrapporter 2011, 2012 och 2013. IVO hoppas att rapporten kan bidra till att utveckla kvaliteten i verksamheterna.

Rapporten har sammanställts av Gunilla Westerdahl, utredare vid avdelningen Analys och Utveckling. Inspektörer vid de sex tillsynsregionerna har bidragit med synpunkter och intryck från inspektionerna.

Gunilla Hult Backlund
Generaldirektör

Slutsatser och rekommendationer

Alla hem för vård eller boende (HVB), som tar emot barn och unga, inklusive de särskilda ungdomshemmen, samt bostäder för barn enligt 9 § 8 LSS inspekteras minst två gånger per år. Vid inspektionerna samtalar inspektören alltid med de barn som vill. I denna rapport redovisas resultatet av inspektionerna 2010 till och med 2013.

Tillsynen omfattar ungefär 800 HVB och cirka 200 LSS-boenden. Rapporten visar att de flesta verksamheterna uppfyller kraven i lagar och förordningar inom de områden som har granskats. När tillsynsmyndigheten uppmärksammat brister och ställt krav på åtgärder har bristerna i de flesta fall rättats till. IVO har sett att kvaliteten i verksamheterna har förbättrats och att barn och ungdomar i de flesta HVB och LSS-boenden tas väl omhand – men det finns också brister.

Många verksamheter behöver göra förbättringar för att uppfylla kvalitetskraven och säkerställa att barn och ungdomar får en trygg och säker vård i HVB eller en god omvårdnad i LSS-boenden. Det systematiska kvalitetsarbetet behöver utvecklas i många verksamheter. IVO vill ge följande rekommendationer till huvudmännen som ett bidrag till det arbetet:

- ⊕ stärka barns möjligheter att vara delaktiga i planering, utformning och genomförandet av insatsen bostad enligt 9 § 8 LSS
- ⊕ utveckla ett evidensbaserat arbetssätt i HVB-vården, dvs. ett arbetssätt grundat på ett systematiskt användande av bästa tillgängliga kunskap och erfarenhet och där verksamheten kontinuerligt följs upp
- ⊕ under vistelsen på HVB bevaka barnets rätt till en likvärdig utbildning och ge stöd i skolarbetet för att öka barnets möjligheter till ett bra vuxenliv

Socialnämnden/motsvarande nämnd rekommenderas att

- ⊕ vid val av HVB inför en placering inhämta kunskap om personalens utbildning samt arbetssätt och metoder för att bedöma verksamhetens förutsättningar att bidra till att målen för placeringen uppnås
- ⊕ ta ansvar för uppföljningen av de placerade barnens vård – som bland annat innebär att barnets ”egen socialsekreterare” är tillgänglig för barnet och kommer på regelbundna besök
- ⊕ placera de ensamkommande barn som inte ska bo i familjehem, i små och familjelika HVB, och se till att barnen får vara delaktiga i planeringen och genomförandet av vården

IVO anser att det behövs en standardiserad grundutbildning för personal på HVB och även rekommendationer för vilken utbildning som är lämplig för att arbeta med behandling av barn och ungdomar på HVB. Det finns även behov av ett kunskapsstöd för HVB när det gäller arbetssätt och metoder.

Sammanfattning

Inspektionen för vård och omsorg (IVO) ska kontrollera om HVB arbetar enligt gällande rätt och håller god kvalitet. Kontrollen inkluderar också de särskilda ungdomshemmen och bostäder med särskilt service enligt 9 § 8 lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS. IVO och tidigare Socialstyrelsen utför dessa kontroller genom att regelbundet inspektera verksamheterna. En viktig del av inspektionerna är samtalen med barnen. Barn och ungdomar får alltid möjlighet att prata med inspektören och berätta hur de har det.

Bestämmelsen om regelbundna inspektioner omfattar ett stort och ökande antal verksamheter. Det finns nu ungefär 800 HVB, varav 25 särskilda ungdomshem, och cirka 200 barnboenden enligt LSS. Tillsynsmyndigheten genomför nästan 2 000 inspektioner och 3 500 barnsamtal varje år.

Alla inspektioner leder till ett beslut som riktas till huvudmannen. Tillsynsmyndigheten ställer krav på åtgärder om myndigheten har uppmärksammat brister. Verksamheterna åtgärdar i de allra flesta fall påtalade brister och många av dem ser tillsynen som ett stöd i det egna kvalitetsarbetet.

Denna rapport innehåller det nationella resultatet av Socialstyrelsens inspektioner under åren 2010–2013 och IVO:s inspektioner från juni 2013. Resultatet från de första tre åren har tidigare redovisats i Socialstyrelsens tillsynsrapporter¹. Sammanfattningsvis kan vi konstatera:

- De flesta barnboenden enligt LSS uppfyller kraven
- Kommunikationsstöd kan vara en förutsättning för barns delaktighet
- Samverkan med socialtjänsten fungerar inte alltid
- Barn på HVB trivs – men det är tveksamt om de får hjälp
- Otillräcklig utbildning och okunskap om metoder innebär en risk
- Socialtjänsten är inte alltid tillgänglig för de placerade barnen
- Ensamkommande barn deltar i mindre omfattning i planering och genomförande av insatser
- Kvaliteten i HVB för ensamkommande barn har blivit bättre
- HVB för barn och familj har högre kvalitet än andra HVB
- SiS-institutionerna följer i huvudsak bestämmelserna för de särskilda befogenheterna
- Kunskapen har ökat om att tvång och begränsningsåtgärder inte är tillåtna
- Barnen är övervägande positiva

¹ Socialstyrelsen:Tillsynsrapport 2011, Tillsynsrapport 2012, Tillsynsrapport 2013

De flesta barnboenden enligt LSS uppfyller kraven

Bostäder för barn eller ungdomar enligt 9 § 8 LSS är i huvudsak stabila verksamheter. Barnen bor länge och personalomsättningen är inte särskilt hög. Omsättningen på verksamheter är också liten, det är i stort sett samma verksamheter som inspekterats regelbundet sedan 2010.

Inspektionerna visar att de flesta verksamheter lever upp till kraven på trygghet, säkerhet och hemlik miljö. Barnen och ungdomarna får i de flesta verksamheter sina individuella behov tillgodosedda i ett tryggt och säkert boende. Personalen är engagerad och bemanningen är överlag god. De flesta huvudmän rättar sig efter kritik och påpekanden och förbättrar kvaliteten.

Men alla verksamheter använder inte tillsynen på detta sätt för sin kvalitetsutveckling. Tillsynen har också uppmärksammat brister. Det handlar bland annat om dokumentationen och kontroll av personal i belastningsregistret. En del föreståndare, framförallt i offentliga verksamheter, saknar föreskriven utbildning. Även personalens kompetens bedöms i en del verksamheter vara otillräcklig.

Kommunikationsstöd kan vara en förutsättning för barns delaktighet

Barn och ungdomar som bor i en bostad med särskild service har rätt att vara delaktiga i hur deras insats planeras och genomförs. De ska få relevant information och möjlighet att framföra sina åsikter, även om de inte kan prata eller har andra funktionsnedsättningar.

Vid granskningar 2011 visade det sig i hälften av verksamheterna att barnen och ungdomarna alltid, eller nästan alltid, var delaktiga. I ytterligare en tredjedel var barnen delaktiga ibland. Men det fanns också verksamheter där barnen sällan eller inte alls fick denna rättighet tillgodosedd.

För många barn är det en förutsättning för att de ska komma till tals att verksamheten har tillgång till kommunikationsstöd och att personalen också använder dem. Metoder finns i merparten av bostäderna, men för vissa är det ett förbättringsområde att se till att personalen kontinuerligt utbildas så att den kan använda dem.

Samverkan med nämnden fungerar inte alltid

Tillsynen har uppmärksammat brister i samverkan mellan LSS-boendet och nämndens handläggare. Det samarbetet är betydelsefullt för såväl planering som uppföljning. Barnet växer och behoven förändras, och därför måste nämnden följa barnet kontinuerligt för att kunna bedöma om barnet får sina behov tillgodosedda eller behöver nya insatser. Om samverkan inte fungerar kan en konsekvens bli att de insatser som barnet faktiskt får inte motsvarar de som nämnden beslutat.

Barn på HVB trivs – men det är tveksamt om de får hjälp

De flesta barn och ungdomar tycks ha det bra på HVB och de säger att de trivs. Men det är tveksamt om de får den hjälp de behöver.

HVB tillgodoser för det mesta barnens behov av stöd i skolarbetet och stöd när det gäller hälsan och en aktiv fritid. Det har tillsynen visat. De flesta barnen och ungdomarna säger att de känner sig trygga och att de upplever vistelsen på HVB som meningsfull.

Tillsynen har även sett en ökande medvetenhet hos verksamheterna om hur avgörande skolgången kan vara för de placerade barnen och att samarbetet mellan skola och HVB har blivit bättre. Samarbetet har ibland fungerat sämre för icke skolpliktiga barn, särskilt ensamkommande barn som går i gymnasiet.

Även om barn och ungdomar mestadels tycks ha det bra på HVB finns där inte alltid de bästa förutsättningarna för att ge vård och behandling av god kvalitet. Tillsynen har uppmärksammat att hälften av verksamheterna saknar personal som når upp till kraven på lämplig utbildning och erfarenhet. En fördjupad granskning visade att cirka hälften av personalen på HVB saknar utbildning med inriktning mot vård och behandling. Dessutom kan tillsynen konstatera att kunskapen om metoder tycks vara otillräcklig på många håll.

Otillräcklig utbildning och okunskap om metoder innebär en risk

Barn och ungdomar placeras på HVB för att få behandling och stöd. De ensamkommande barnen placeras vanligtvis inte på HVB för att de behöver behandling, utan för att få omvårdnad och stöd. Vården på HVB ska för alla barn och ungdomar vara trygg och säker och vistelsen ska upplevas som meningsfull. Men låg utbildning hos personalen tillsammans med ett stort utbud av metoder – med exempel på egna och oprövade behandlingsinsatser – visar att det finns en risk för att den vård som erbjuds inte är trygg och säker.

Det är oroväckande att HVB i så stor utsträckning har redovisat att de använder metoder som inte passar för barn och unga och som saknar vetenskapligt stöd. Det är också anmärkningsvärt att så många verksamheter inte alls har redovisat några namngivna behandlingsinsatser eller definierade förhållningssätt.²

Socialtjänsten är inte alltid tillgänglig för de placerade barnen

HVB tillfrågades vid inspektionerna 2011 om hur samarbetet med socialtjänsten fungerade. Den sammantagna bilden var att de flesta nämnderna samarbetar med HVB, men det fanns ett missnöje med en del kommuner.

I samtalen med barnen visade det sig att de flesta känner sin socialsekreterare och har regelbunden kontakt. Men det fanns också ungdomar som var besvikna på socialsekreterare som är svåra att nå och inte ringer tillbaka när de försöker få kontakt.

Detta problem återkommer i samtalen med barn och ungdomar i barntelefonen. Barn ringer ibland direktnumret till tillsynsmyndigheten när de inte når fram till socialtjänsten.

Socialtjänstens ansvar för att informera barn och låta dem vara delaktiga har blivit tydligare i lagstiftningen. Sedan den 1 januari 2013 finns en bestämmelse i socialtjänstlagen³ (2001:453), SoL, om en särskilt utsedd socialsekreterare som ansvarar för kontakterna med barnet. Syftet med bestämmelsen är bland annat att förbättra uppföljningen av vården och att barnet ska veta att han eller hon kan kontakta sin socialsekreterare.

² Inspektionen för vård och omsorg 2013. Trygg och säker vård – har personalen lämplig utbildning?

³ 6 kap.7 c § första stycket SoL

Delaktigheten är sämre för ensamkommande barn

Barns och ungdomars inflytande över sin vård granskades 2011. Enligt Socialstyrelsens bedömningar var barnen delaktiga i tre fjärdedelar av verksamheterna. Men de ensamkommande barnen var inte delaktiga i samma grad som barn och ungdomar på övriga HVB. Tillsynen visade också att de ensamkommande barnen inte gavs samma förutsättningar att ha kontakt med sin socialsekreterare.

Genomförandeplanen är barnets egen plan – alla barn på HVB ska känna till den, veta vad den innehåller och hur den ska användas. Det framgick av samtalen med barnen att de i de flesta verksamheterna kände de till sin plan. Men i 40 procent av boenden för ensamkommande kände inte ungdomarna till sin genomförandeplan.

Placerade barns och ungdomars möjligheter att vara delaktiga är ett av de viktigaste granskningsområdena. Därför kommer IVO under 2014 åter granska hur HVB ser till att barn och ungdomar får information och möjlighet att påverka sin vård och sin vardag.

Kvaliteten i HVB för ensamkommande barn har blivit bättre

Tillsynen har återkommande funnit fler brister i HVB för ensamkommande i de granskningsområden som varit aktuella. En förklaring till kvalitetsbristerna är att behovet av nya HVB för barn som kommer till Sverige utan sina vårdnadshavare ökade under kort tid. De ensamkommande barnen var en ny målgrupp både för kommunerna och för verksamheterna.

Ibland har kommuner med kort varsel startat HVB utan att ansvariga personer eller personalen har satt sig in i gällande bestämmelser. I de enskilda verksamheterna har de flesta kvalitetskraven gjorts tydliga redan i tillståndsprovningen. För de offentliga verksamheterna är det tillsynen som vid den första inspektionen uppmärksammat huvudmannen på vilka krav som ställs.

Tillsynens intryck är att kvaliteten generellt sett har blivit bättre. Kunskapen om bestämmelserna har ökat och brister har åtgärdats. I de flesta verksamheter ser personalen till att de ensamkommande barnen har en trygg tillvaro och en god boendemiljö. Ungdomarna blir väl bemötta och får hjälp och stöd. I de verksamheter som fungerar bra tycker sig inspektörerna se att personalen har ett förhållningssätt där omsorg är viktigare än regler.

HVB för barn och familj har högre kvalitet

De HVB-verksamheter som tar emot barn tillsammans med deras föräldrar utgör en liten del av inspekterade HVB. De arbetar med föräldrastöd och familjebehandling, ofta även utredningar. Det har visat sig att dessa verksamheter har haft färre brister jämfört med övriga HVB och använder mer relevanta metoder. Dessutom bedöms personalen i högre utsträckning ha lämplig utbildning.

SiS-institutionerna följer i huvudsak bestämmelserna för de särskilda befogenheterna

Trots att ungdomarna på SiS kan bli föremål för yttlig kroppsbesiktning, drogtester och andra begränsningsåtgärder är de ofta positiva till vistelsen. Det tyder på att institutionerna i stor utsträckning beaktar deras rättigheter och utövar

befogenheterna med respekt för ungdomarna. Men det finns också ungdomar som inte är nöjda.

Socialstyrelsen/IVO har granskat hur SiS-institutionerna hanterar de särskilda befogenheterna. De brister som tillsynen uppmärksammat handlar om hur beslut om åtgärderna dokumenteras och hur ungdomarna underrättas om besluten.

SiS åtgärddar brister som tillsynsmyndigheten uppmärksammat. De flesta institutioner förbättrar kvaliteten utifrån tillsynens krav, men följsamheten kan skilja mellan institutionerna och även mellan avdelningar på samma institution.

Kunskapen har ökat om att tvång och begränsningsåtgärder inte är tillåtna
Oavsett tema för inspektionerna är inspektörerna uppmärksamma på om barnen och ungdomarna på något sätt är utsatta för kränkningar och tvång. Barn och ungdomar ges alltid en möjlighet att berätta för inspektörerna om de blir illa behandlade. På så sätt har inspektörerna fått information om otillåtna begränsningsåtgärder, olämpliga ordningsregler och metoder som upplevs som kränkande.

Ordningsregler för ungdomar på HVB får inte innebära inskränkningar i grundlagsskyddade fri- och rättigheter. Det får inte heller förekomma inslag i behandlingen som kan uppfattas som tvång eller vara förknippat med hot om sanktioner. De HVB där sådana brister uppmärksammats har ålagts att upphöra med restriktioner och sanktioner och att omarbeta sina ordningsregler.

Det förekommer begränsningar av barns och ungdomars rörelsefrihet även i LSS-boenden. Det kan handla om låsta dörrar eller grindar eller att ungdomar inte får tillgång till kök och andra gemensamma utrymmen. Det motiveras ofta med att barnen själva eller omgivningen behöver skyddas. När tillsynsmyndigheten har ifrågasatt sådana åtgärder har verksamheten oftast tänkt om och hittat nya lösningar. Begränsningsåtgärder i form av s.k. nedläggningar har inte uppmärksammats i någon verksamhet sedan 2010.

De flesta HVB är numera medvetna om att de åtgärder som med stöd av LVU är tillåtna på en SiS-institution inte är lagliga i kommunala eller privata verksamheter. IVO kommer också i fortsättningen att vara uppmärksam på om barn utsätts för otillåtna begränsningsåtgärder på HVB eller i bostäder enligt 9 § 8 LSS.

Barnen är övervägande positiva

Samtalen med barn och ungdomar är mycket viktiga inslag vid inspektionerna. Placerade pojkars och flickors egen rätt att komma till tals uttrycks i barnkonventionen, LSS och socialtjänstlagen. Barnen bidrar också till inspektionen genom att berätta om hur verksamheten fungerar. Ibland berättar de om förhållanden som kan vara svåra att annars få reda på.

Sedan 2013 kompletteras samtalen med en enkät där barn och ungdomar besvarar frågor om hur trygga de är på sitt HVB eller i sitt LSS-boende och om de tycker att de får vara delaktiga.

De flesta barn och ungdomar på HVB är nöjda och säger att personalen är bra, att de känner sig trygga och har inflytande över sin egen vård och behandling. De berättar att personalen lyssnar och visar dem respekt och finns till hands dygnet runt, samt att boendet är lugnt och tryggt. De vet oftast varför de är placerade där och tycker att de får den hjälp de behöver. Ungdomarna berättar om sin vardag, de

säger att de är nöjda med skola och fritidsaktiviteter och att de trivs på sitt HVB. Också barn i bostäder med särskild service enligt LSS är nöjda.

De ungdomar som är missnöjda säger ofta att de inte känner till planeringen av sin behandling och att de saknar förtroende för personalen. De har berättat att personalen inte tar sig tid att prata med dem, att de inte får hjälp och inte får lära sig nya färdigheter. Några ungdomar anser att det är för lite personal, framförallt på kvällar. Vissa känner sig otrygga i boendet med de andra ungdomarna och litar inte på att personalen kan hantera konflikter som uppstår. Ungdomar är också ibland missnöjda för att de inte får gehör för sina synpunkter.

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	4
De flesta barnboenden enligt LSS uppfyller kraven	6
Kommunikationsstöd kan vara en förutsättning för barns delaktighet	6
Samverkan med nämnden fungerar inte alltid	6
Barn på HVB trivs – men det är tveksamt om de får hjälp	6
Otillräcklig utbildning och okunskap om metoder innebär en risk	7
Socialtjänsten är inte alltid tillgänglig för de placerade barnen	7
Delaktigheten är sämre för ensamkommande barn	7
Kvaliteten i HVB för ensamkommande barn har blivit bättre	8
HVB för barn och familj har högre kvalitet	8
SiS-institutionerna följer i huvudsak bestämmelserna för de särskilda befogenheterna	8
Kunskapen har ökat om att tvång och begränsningsåtgärder inte är tillåtna	9
Barnen är övervägande positiva	9
Inledning: Regelbundna inspektioner under hittills fyra år	13
Alla verksamheter inspekteras regelbundet	13
HVB för ensamkommande barn har blivit fler	14
IVO gör både anmälda och oanmälda inspektioner	14
Beslut fattas utifrån lagens bestämmelser och mål	14
Barnens röster är viktiga i tillsynen	16
Barnsamtalen har blivit fler	16
Barnen erbjuds enskilda samtal och besvarar också en enkät	17
Samtalen har flera syften	17
Samtal med barn kan ha komplikationer	17
Barn med stora funktionsnedsättningar kommer inte till tals	18
IVO behöver bli bättre på att återkoppla till barnen	18
Barntelefonen – samtal på barnens villkor	19
Barnen och verksamheterna	21
Det finns barn som bor i en bostad enligt 9 § 8 LSS under hela uppväxten	21
En fjärdedel av barn och unga i samhällsvård är placerade på HVB	22
SiS-institutionerna har särskilda befogenheter	23
Vad har vi sett i bostäder enligt 9 § 8 LSS?	25

Ett tiotal bostäder har återkommande brister _____	25
Föreståndarens kompetens och närvaro är högre i enskilda verksamheter _____	25
Bemanningen är tillräcklig, men inte alltid personalens kompetens _____	26
Insatsen ges i hemlika former _____	26
Vårdnadshavare är nöjda _____	27
Samverkan med nämnden fungerar inte alltid _____	27
Begränsningsåtgärder är ovanliga, men kan förekomma _____	27
Inte alla barn är delaktiga _____	28
De flesta barnen, men inte alla, känner sig trygga _____	28
Vad har vi sett i de särskilda ungdomshemmen? _____	29
SiS följer inte alltid bestämmelserna för utövandet av befogenheterna _____	29
Brister rättas till _____	30
Ungdomarna är inte lika nöjda på alla institutionerna _____	30
Vad har vi sett i HVB? _____	32
Hälften av personalen på HVB saknar relevant utbildning _____	32
Otillräcklig kunskap om metoder innebär risker för barnen _____	32
HVB ger barnen stöd _____	33
Barnen får stöd i skolarbetet _____	33
HVB ser till barnens behov av hälso- och sjukvård _____	33
Barn och ungdomar på HVB har en aktiv fritid _____	34
De flesta barn är delaktiga _____	34
Alla barn känner inte till sin genomförandeplan _____	34
Ensamkommande barn är inte lika delaktiga _____	35
Kvaliteten i HVB för ensamkommande barn har blivit bättre _____	35
HVB är både nöjda och missnöjda med socialtjänstens engagemang _____	36
Samverkan med nämnden fungerar inte alltid _____	36
HVB för barn och familj har högre kvalitet _____	36
Tvång och begränsningsåtgärder förekommer mer sällan _____	37
De flesta ungdomar känner sig trygga på HVB _____	38
Det är viktigt för ungdomarna hur personalen är _____	38
Bilaga 1 _____	40
Resultat barnenkäten _____	40

Inledning: Regelbundna inspektioner under hittills fyra år

För att stärka skyddet för placerade barn och unga infördes 2010 bestämmelser om regelbundna inspektioner i socialtjänstförordningen (2001:937) och förordningen (1993:1090) om stöd och service till vissa funktionshindrade. Bestämmelserna innebär att Inspektionen för vård och omsorg, IVO (före 2013-06-01 Socialstyrelsen) två gånger per år ska inspektera alla hem för vård eller boende (HVB) som tar emot barn och unga, inklusive de särskilda ungdomshemmen (SiS-institutionerna), samt bostäder med särskild service för barn och ungdomar enligt 9 § 8 LSS.

Minst en av inspektionerna ska vara oanmäld. Den som genomför inspektionen ska prata med de barn och ungdomar som vill.

Alla verksamheter inspekteras regelbundet

Tillsynen omfattade 2012 totalt 690 HVB för barn och unga och 25 särskilda ungdomshem som har Statens institutionsstyrelse (SiS) som huvudman. I tillsynen ingår också 200 bostäder med särskild service för barn och ungdomar enligt 9 § 8 LSS. Totalt genomfördes 2012 nästan 1 800 inspektioner vilket är fler än 2010 och 2011.

Det totala antalet verksamheter ökar, men också andra förändringar sker. Under året avvecklas en del verksamheter, och de som lagts ner eller varit vilande kan inte inspekteras som planerat. Men alla verksamheter som haft barn inskrivna under hela året inspekteras vid två tillfällen.

Bestämmelsen om regelbundna inspektioner började gälla 2010 samtidigt som tillsynen över socialtjänsten fördes över från länsstyrelserna till Socialstyrelsen. Det var en omfattande uppgift att organisera och planera för denna nationella tillsyn. Det första året inspekterade Socialstyrelsen därför verksamheterna bara en gång. De följande åren har Socialstyrelsen uppnått frekvensmålet.

Tabell 1. Antal inspektioner 2011 och 2012

		ANTAL INSPEKTIONER 2011	ANTAL INSPEKTIONER 2012
HVB	Anmälda	563	651
	Oanmälda	572	649
	Summa	1 135	1 300
SiS*	Anmälda	62	51
	Oanmälda	52	47
	Summa	114	98
LSS	Anmälda	196	200
	Oanmälda	196	199
	Summa	392	399
Totalt		1 641	1 797

Källa: IVO, DHS *De 25 SiS-institutionerna har sammanlagt 97 avdelningar

HVB för ensamkommande barn har blivit fler

Antalet verksamheter som omfattas av tillsynen har ökat och därmed antalet inspektioner. Det är framför allt HVB för ensamkommande barn som har blivit fler. De uppgick den 1 november 2013 till nästan hälften av samtliga HVB. Antalet bostäder enligt 9 § 8 LSS har varit ganska konstant; det finns cirka 200.

Tabell 2. Antalet verksamheter har ökat och det är HVB för ensamkommande barn som blivit fler

ANTAL VERKSAMHETER DEN 1 NOVEMBER*	2010	2011	2012	2013
Bostäder enligt 9§8 LSS	200	211	209	210
HVB (exkl. de 25 SiS-institutionerna)	549	690	762	784
Totalt antal verksamheter	774	929	996	1 030
Andel HVB för ensamkommande barn av totala antalet HVB	26 %	42 %	45 %	48 %

* Socialstyrelsen/IVO gör en nationell sammanräkning av antalet verksamheter den 1 november varje år.

IVO gör både anmälda och oanmälda inspektioner

Anmälda och oanmälda inspektioner genomförs under olika förutsättningar. De anmälda följer en nationell tillsynsplan med ett tema som beslutats. De oanmälda inspektionerna har inte haft något överenskommet nationellt tema – istället har regionerna valt granskningsområde och då ofta följt upp brister från tidigare inspektioner.

Inspektörerna samtalar med barnen både i de anmälda och oanmälda inspektionerna. Oavsett tillsynens tema är IVO alltid uppmärksam på om det finns förutsättningar för att ge barnen och ungdomarna en trygg och säker vård och att de inte på något sätt far illa i verksamheten.

Det finns både för- och nackdelar med oanmälda inspektioner. Fördelen med en oanmäld inspektion är att den ger en ögonblicksbild av hur det fungerar i verksamheten. En nackdel är att de inskrivna barnen ofta är borta på någon aktivitet. En annan nackdel är att det i HVB för ensamkommande barn bor ungdomar som talar olika språk, och det kan vara svårt att få tillgång till en tolk med kort varsel. Barn med funktionsnedsättningar kan också bli oroad av oväntade besök.

Beslut fattas utifrån lagens bestämmelser och mål

Syftet med IVO:s inspektioner är att verksamheterna ska uppfylla krav och mål enligt lagar, förordningar och föreskrifter. Om en verksamhet inte lever upp till lagstadgade krav ställer IVO krav på huvudmannen att åtgärda bristen så att kvaliteten förbättras.

Ibland väljer tillsynsmyndigheten att granska områden som saknar ett tydligt lagstöd. Så var det i den tillsyn som genomfördes 2012. Då var temat för inspektionerna olika aspekter av kvalitet. Utgångspunkten var de mål som uttrycks i socialtjänstlagen, SoL, och lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS, samt i lagarnas förarbeten. Ett exempel på målformuleringar är 3 kap. 3 § SoL, där det står att insatser i socialtjänsten ska vara av

”god kvalitet” samt att det för utförandet av uppgifter inom socialtjänsten ska finnas personal ”... med lämplig utbildning och erfarenhet”. Lagen preciserar inte dessa begrepp.

IVO följer upp hur verksamheterna åtgärdar uppmärksammade brister genom återkommande inspektioner, men också genom att verksamheterna rapporterar hur de rättat till bristerna. Även påpekanden om så kallade förbättringsområden kan följas upp vid återkommande inspektioner.

Tillsynen har ställt färre krav på åtgärder i den anmälda tillsynen 2012 än året innan. Detta betyder inte att kvaliteten generellt sett har förbättrats, utan beror på att områden utan tydligt lagstöd granskades det året. Därför var förutsättningarna för att ställa krav annorlunda. Men att lagen inte preciserar vad som gäller, utan istället uttrycker huvudmannens skyldigheter som mål innebär inte att bestämmelsen är mindre viktig. Även lagens mål ska uppfyllas.

Tema för anmälda inspektioner 2010–2013:

2010 hade inspektionerna en bred inriktning. Socialstyrelsen granskade delaktighet, säkerhetsrutiner, kompetens och bemanning samt hälso-och sjukvård.

2011 granskade Socialstyrelsen dokumentationen av vårdens respektive insatsens genomförande och barnens delaktighet. Bland annat granskades hur verksamheterna följer bestämmelserna för planering och uppföljning och om barnen har en individuell genomförandeplan och deltar i planeringen av sin vård.

2012 inriktades de anmälda inspektionerna på HVB mot vårdens innehåll utifrån olika aspekter av kvalitet. Frågorna handlade om vad barn och ungdomar erbjuds, om vistelsen är meningsfull och vilka förutsättningar verksamheten har, utifrån bland annat personalens kompetens, att ge barnen och ungdomarna den hjälp som de behöver.

Även tillsynen av bostäder enligt 9 § 8 LSS inriktades 2012 mot insatsens innehåll. Frågorna var om barn och ungdomar med insatsen får sina behov tillgodosedda i ett tryggt och säkert boende i en hemlik miljö.

2013 har IVO granskat HVB med stöd av bestämmelserna i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011: 9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete, bland annat hur barnens klagomål hanteras. I bostäder enligt 9 § 8 LSS har temat varit god kvalitet utifrån personal, kompetens och bemanning, också där utifrån bestämmelserna om ledningssystem.

Vid inspektionerna av de särskilda ungdomshemmen har Socialstyrelsen/IVO under 2010, 2011 och 2012 granskat hur institutionerna följer bestämmelserna om de särskilda befogenheterna. Inspektionerna 2013 hade samma inriktning som för övriga HVB.

Barnens röster är viktiga i tillsynen

Samtalen med barn och ungdomar är ett mycket viktigt inslag vid inspektionerna. Placerade pojkars och flickors egen rätt att komma till tals uttrycks i barnkonventionen, LSS och socialtjänstlagen. Barnen bidrar också till inspektionen genom att berätta om hur verksamheten fungerar. Ibland berättar de om förhållanden som kan vara svåra att annars få reda på.

Under de fyra år som Socialstyrelsen/IVO regelbundet inspekterat HVB, SiS-institutioner och bostäder för barn enligt LSS har inspektörerna pratat med flera tusen barn och ungdomar. Tillsynen har därmed en betydande erfarenhet av samtal med placerade barn. I sin uppgift att möta och prata med barnen har inspektörerna reflekterat över etiska och andra dilemman och har utformat förhållningssätt och rutiner för att genomföra samtalen på bästa sätt.

Detta avsnitt beskriver tillsynens arbetsätt och sammanfattar några viktiga erfarenheter kring samtal med barn och ungdomar.

Barnsamtalen har blivit fler

Under 2012 hade Socialstyrelsen mer än 3 500 samtal med barn och ungdomar. Det är fler pojkar än flickor eftersom fler pojkar är inskrivna vid HVB. Många av dem är ensamkommande. Det är också en större andel pojkar som är föremål för insatser enligt 9 § 8 LSS.

Två tredjedelar av barnsamtalen har genomförts vid anmälda inspektioner. Då har barnen varit hemma i större utsträckning och personalen har haft möjlighet att motivera och förbereda dem.

Tabell 3. Antal samtal med barn och unga i samband med inspektionerna 2011 och 2012

	År 2011	År 2012
HVB		
flickor	527	615
pojkar	1 504	2 254
totalt	2 031	2 869
LSS		
flickor	130	168
pojkar	183	274
totalt	313	442
SiS		
flickor	82	77
pojkar	185	169
totalt sis	267	246
Totalt antal	2 611	3 557

Att barnsamtalen har ökat kan förklaras med att barn och ungdomar nu oftare får information om att de kan prata med inspektörerna och att personalen i större utsträckning uppmuntrar dem att ta möjligheten.

Barnen erbjuds enskilda samtal och besvarar också en enkät

Barnen erbjuds alltid enskilda samtal, men om de själva vill kan två eller flera träffa inspektören samtidigt. Samtalen med de ensamkommande ungdomarna sker ofta med hjälp av tolk.

Oavsett temat för tillsynen ingår frågan om barnen och ungdomarna på något sätt är utsatta för kränkningar och tvång. Barnen och ungdomarna ges alltid en möjlighet att berätta för inspektörerna om de blir illa behandlade. På så sätt har inspektörerna fått kunskap om otillåtna begränsningsåtgärder, olämpliga ordningsregler och metoder som upplevs som kränkande.

Innan IVO besöker en verksamhet för en anmäld inspektion får barnen skriftlig information om tillsynen och att de har möjligheten att prata med en inspektör. Informationsbladet för barn på HVB finns översatt till flera språk. Vid oanmälda inspektioner lämnas ingen information i förväg, utan barnen är lika oförberedda som personalen.

Sedan 2013 kompletteras samtalen med en enkät där barn och ungdomar besvarar frågor om hur trygga de är på sitt HVB eller i sitt LSS-boende och om de tycker att de får vara delaktiga. IVO kan därigenom följa över tid hur barn och ungdomar på HVB och i bostad med särskild service uppfattar sin vård eller sin LSS-insats i dessa avseenden.

Samtalen har flera syften

Syftet med samtalen är i första hand att barnen och ungdomarna ska få en möjlighet att prata med tillsynsmyndigheten. Barnen och ungdomarna kan ta upp det som de själva vill prata om och blir lyssnade på.

Ett annat syfte är att barnens och ungdomarnas erfarenheter och synpunkter ska bidra till tillsynen. Barnen och ungdomarna ger information om hur verksamheten fungerar, och IVO kan använda den kunskapen i bedömningen av verksamhetens kvalitet.

Det är viktigt att personalen har förberett barnen och att de har förklarat på ett positivt och tillåtande sätt varför det kan vara bra att prata med inspektörerna. Inspektörerna har också ett ansvar för att informera barnen, att berätta om anledningen till besöket och vad som ska ske.

Samtal med barn kan ha komplikationer

Inspektören måste vara lyhörd för vad barnen och ungdomarna själva vill prata om och förväntar sig. Inspektören måste också vara tydlig med sin roll och uppgift. Ändå uppstår ibland dilemman.

Ett exempel är när inspektören behöver prata med föreståndaren om det som barnet har berättat, eller måste skriva i beslutet om det som barnet uppmärksammat inspektören på. Inspektörerna förmedlar inte till verksamhetsansvariga vilket barn som sagt vad, men det kan ändå finnas en risk att det är till nackdel för barnet att ha framfört kritiska synpunkter eller att barnet då upplever obehag.

Barn och ungdomar har ibland svårt att förstå tillsynens roll. De blandar ihop olika myndigheter som de tidigare haft kontakt med och förväntar sig att få hjälp av

inspektören med sådant som är socialtjänstens ansvar. Det händer att inspektören får hjälpa barnet att få kontakt med socialtjänsten.

Samtal via tolk med ensamkommande barn har särskilda komplikationer. Många gånger pratar inspektören med ungdomen via telefontolk. Inspektören kan inte alltid vara säker på att tolken förmedlar rätt budskap, eller att barnet förstår att inspektören inte kan påverka beslut om uppehållstillstånd eller annat som är Migrationsverkets eller socialtjänstens ansvar. Samtalen kan väcka förhoppningar som inte kan infrias. Dessutom kan mötet med en inspektör vara skrämmande för barn eller ungdomar som nyligen kommit till Sverige och som har tidigare negativa erfarenheter av myndigheter.

Barn med stora funktionsnedsättningar kommer inte till tals

Det är en mindre andel av barnen i bostäder enligt 9 § 8 LSS som har kommit till tals vid inspektionerna. Barn som beviljats insatsen har många olika slags funktionsnedsättningar. Inspektörerna måste anpassa sin information och se till att också barn som saknar förmåga att kommunicera verbalt så långt möjligt får uttrycka sina åsikter.

IVO gör många inspektioner i bostäder enligt 9 § 8 LSS utan att något barnsamtal är möjligt att genomföra. Ungdomar som har insatsen bostad med särskild service för att de har skolgång på annan ort kan i de flesta fall framföra vad de tycker i ett samtal och har också i större utsträckning kommit till tals.

Inspektörerna har sökt alternativa sätt att bedöma hur barn som har svårt att kommunicera upplever sitt boende. De försöker möta barnen efter deras individuella förutsättningar, kanske sitta med vid en måltid eller låta barnet visa upp sitt rum. Iakttagelser av personalens samspel med barnen – hur personalen bemöter och pratar med dem – ger information som kan kompletteras med vårdnadshavares eller gode mäns uppfattningar.

Inspektören frågar också personalen hur de gör för att få en uppfattning om vad ett barn tycker. Personalen kan ibland, om barnet vill, vara med som tolk eller stöd i samtalet.

Många barn behöver lång tid innan de känner sig trygga i kontakten. Korta möten med okända personer kan för vissa barn skapa onödig oro. Det är ett dilemma att det finns sådana hinder för att låta barnen komma till tals.

Ibland vill barn inte prata med inspektören, vilket förstås respekteras. Men det är bra om personalen har förklarat och har en positiv och uppmuntrande inställning till samtalen så att barnen förstår vad de tackar nej till.

Ungefär 400 inspektioner och drygt 400 barnsamtal genomfördes 2012. De flesta samtalen skedde med pojkar i de internatliknande boendena. Under tidsperioden med återkommande inspektioner har inspektörerna träffat barnen i alla verksamheter, även om de inte samtalat med alla.

IVO behöver bli bättre på att återkoppla till barnen

Återkopplingen till barnen är en utmaning för tillsynsmyndigheten. Hur ska inspektörerna återföra till barn och ungdomar det som kommit fram i samtalen och som bidragit i bedömningen av den verksamhet som inspekterats? Detta är viktigt för att barnen ska uppleva det som meningsfullt att medverka med sina synpunkter i tillsynen.

Hittills har det som framkommit i samtalen kortfattat redovisats i beslut som Socialstyrelsen/IVO riktar till respektive verksamhet. Barnen och ungdomarna har

då kunnat läsa referat av samtalen om de fått tillgång till beslutet. Ibland har inspektörer träffat barnen och talat om hur de uppfattat vad barnen sagt.

Inspektörerna har frågat barn och ungdomar på vilket sätt de vill veta vad som kommit fram. En del ungdomar tycker det räcker om IVO skickar beslutet till personalen. Några tycker att det skulle vara bra om inspektörerna kom tillbaka och informerade till exempel på ett husmöte. Andra föreslog att besluten kunde skickas till dem via mail.

IVO behöver bli bättre på att återkoppla till barn och ungdomar vad som kommit fram vid inspektionerna. Ett förslag som nu diskuteras är att utforma en webbsida för barn och unga i detta syfte.

Barntelefonen – samtal på barnens villkor

Fakta:

Barntelefon och informationsbroschyrer

Barn och ungdomar i familjehem, på HVB eller i ett LSS-boende kan nå IVO via ett direktnummer: 020-120 06 06. Även dessa samtal hjälper IVO att få en bild av hur placerade barn och ungdomar har det.

Information om direktnumret finns bland annat i de informationsbroschyrer om placerade barns och ungas rättigheter som Socialstyrelsen/IVO utarbetat. Broschyrerna riktar sig till barn och unga på institution, i familjehem och i LSS-boenden.

Informationen om barns och ungas rättigheter finns översatt till olika språk på IVO:s webbplats.

Under 2011 ringde 216 och 2012 ringde 160 ungdomar detta direktnummer. Från januari t o m september 2013 har 93 barn använt sig av direkttelefonen.

Samtalen till direktnumret besvaras av några av de inspektörer som också pratar med barn vid inspektionerna. När barnen kommer till tals vid inspektioner har IVO också ett syfte att få information från dem om hur det är på HVB. I barntelefonen gäller bara barnets egen avsikt med samtalet.

Inspektörernas intryck är att ungdomarna tar upp saker som är viktiga för dem. Ungdomarna vill veta vad som gäller och vilka rättigheter de har, och de vill ha hjälp att komma i kontakt med socialtjänsten. Ibland vill de klaga på personalen på HVB.

Samtalen kommer i ungefär samma omfattning från SiS-institutionerna som från övriga HVB. Ungdomar på SiS-institutioner ställer ofta konkreta frågor om vilka bestämmelser som gäller, vad personal får göra och inte. De känner ofta till sina rättigheter. Ibland klagar de på personalens förhållningssätt – bland annat hur de särskilda befogenheterna används.

Samtal kommer sällan från barn i bostäder med särskild service enligt LSS. Det kan bero på att kunskapen om direktnumret inte är lika spridd i dessa verksamheter.

Om samtalet visar att det finns missförhållanden på något HVB tas detta upp vid en inspektion av den aktuella verksamheten. Om samtalet tyder att en ungdom på något sätt är utsatt tar IVO genast kontakt med socialtjänsten. Inspektörerna hjälper barnen bland annat genom att ta kontakt med socialtjänsten eller initiera ett tillsynsärende.

Ett exempel är ett samtal från en flicka som ringde från en SiS-institution för att hon inte fick kontakt med sin socialsekreterare. Hon visste att hon skulle omplaceras men inte vart hon skulle flyttas. Inspektören kontaktade socialtjänsten och ringde sedan tillbaka till flickan och berättade vad socialsekreteraren sagt. Inspektören kom överens med flickan att hon skulle ringa igen om inte socialsekreteraren hörde av sig.

Ett annat exempel är en ensamkommande pojke som ringde från ett HVB där han är placerad. Han vill flytta till ett HVB för ensamkommande barn. Inspektören kontaktade den placerande kommunen och institutionen.

Barnen och verksamheterna

Den skyldighet IVO har att regelbundet inspektera verksamheter som tar emot barn och unga omfattar olika slags boenden. Bostäder för barn med insats enligt 9 § 8 LSS är en kategori. Till kategorin HVB hör verksamheter som tar emot barn och unga för behandling och de som tar emot ensamkommande barn. Ensamkommande barn förväntas inte vara i behov av behandling, men de behöver omvårdnad och stöd samt hjälp i sin integration. Det finns också ett mindre antal HVB som tar emot små barn och deras föräldrar. Då riktas insatsen främst mot föräldrarnas behov av stöd. Till HVB räknas också de statliga särskilda ungdomshemmen.

Alla HVB omfattas av samma lagregler: socialtjänstlagen, socialtjänstförordningen och föreskriften för HVB. SiS-institutionerna ska dessutom följa de bestämmelser i LVU som reglerar de särskilda befogenheterna.

För bostäder enligt 9 § 8 LSS gäller bestämmelserna i LSS och tillhörande föreskrifter och förordning.

Det finns barn som bor i en bostad enligt 9 § 8 LSS under hela uppväxten

Vad är en bostad med särskild service enligt LSS?

Barn och ungdomar som ingår i personkretsen för lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) har rätt till insatsen bostad med särskild service enligt 9 § punkt 8 LSS. Insatsen kan beviljas den som tillhör personkretsen. Insatsen kan utformas på flera sätt och omfatta barn och ungdomar med olika behov av omvårdnad.

Insatsen omfattar både familjehem och bostad med särskild service. Det var 1 216 barn och ungdomar som hade en insats enligt 9 § 8 LSS den 1 oktober 2012. Av dem bodde 79 barn i familjehem. I bostad enligt 9 § 8 LSS bodde 1137 barn, varav 410 flickor och 727 pojkar. (Socialstyrelsen 2013. Personer med funktionsnedsättning – insatser enligt LSS år 2012).

Det finns cirka 200 bostäder med särskild service för barn och unga. Av dem är 43 procent enskilda verksamheter.

Barn och ungdomar som på grund av stora omvårdnadsbehov, ett utagerande beteende eller av annan anledning som är orsakad av funktionsnedsättningen inte kan bo hos sina föräldrar, kan beviljas insats i form av bostad med särskild service enligt 9 § 8 LSS. Den 1 oktober 2012 bodde 1 137 barn i en bostad med särskild service.⁴

Barnen är inte ”placerade” utan har beviljats en insats i form av bostad enligt 9 § 8 LSS efter ansökan från vårdnadshavaren. Syftet med insatsen är att ge barnet en möjlighet till en kompletterande varaktig uppväxtmiljö.⁵ Det finns barn som bor större delen av sin uppväxt i ett LSS-boende.

⁴ Socialstyrelsen 2013. Personer med funktionsnedsättning – insatser enligt LSS år 2012.

⁵ Socialstyrelsen 2012. Stöd till barn och unga med funktionsnedsättning. Handbok för rättstillämpning. Sid 62.

Ungefär en tredjedel av de barn som har beviljats insatsen enligt 9 § 8 LSS bor i ett internatliknande boende för att kunna gå i skola utanför hemorten. De behöver i regel inte lika omfattande omvårdnad som barn som annars beviljas insatsen.

Tillsynen ställer samma krav på alla bostäder enligt 9 § 8. Bestämmelserna ska följas även av de internatliknande verksamheter som tar emot barn som inte har så stora omvårdnadsbehov och personalbehov som den målgrupp insatsen egentligen är tänkt för.

En fjärdedel av barn och unga i samhällsvård är placerade på HVB

Vad är ett HVB?

Med hem för vård eller boende (HVB) avses ett hem inom socialtjänsten som tar emot enskilda för vård och behandling i förening med ett boende (3 kap. 1 § SoF).

Ett HVB kan bedrivas i enskild eller offentlig regi. För enskild verksamhet krävs tillstånd från IVO, medan kommunerna har en skyldighet att anmäla till tillsynsmyndigheten när en verksamhet startar. Det är samma krav på kvalitet oavsett driftsform.

Av samtliga inspekterade HVB är ca 50 procent enskilda verksamheter. Andelen offentligt drivna är 43 procent. En mindre andel, 7 procent, drivs som entreprenad.

HVB för ensamkommande barn utgör en ökande andel av HVB; år 2012 ca 45 procent. De drivs till största delen i kommunal regi (73 procent). För övriga HVB (exklusive SiS-institutionerna) är andelen enskilda verksamheter 83 procent.

Nästan 29 600 barn och unga hade en heldygnsinsats i familjehem eller på ett HVB någon gång under 2012. Drygt en fjärdedel av dem var placerade på HVB.⁶ Ungefär 1 000 var placerade på något av de särskilda ungdomshemmen (SiS).⁷

De flesta barn och unga på HVB är 13–17 år. Ungefär tre fjärdedelar placeras frivilligt med stöd av socialtjänstlagen (SoL). Antalet barn och unga i samhällsvård med stöd av SoL har ökat och kan förklaras med ökningen av barn, de flesta pojkar, som kommer till Sverige utan sina vårdnadshavare.⁸

Om man bortser från gruppen ensamkommande barn är den vanligaste anledningen till placering på HVB den unges eget beteende. Vården förväntas komma tillrätta med den unges kriminalitet, våldsamhet, missbruk, skolk eller annat destruktivt beteende som är skadligt och ett problem för såväl den unge själv som hans eller hennes omgivning. Det hör också till bilden att många av barnen och ungdomarna på HVB har en bakgrund i utsatthet och med svåra familjeförhållanden. Detta är också en del av vårdbehovet.

Ett 40-tal HVB tar emot barn i förskole- eller skolåldern som placerats tillsammans med sina föräldrar. Placeringarna orsakas vanligen av omsorgsbrister och behandlingen syftar till att utreda eller utveckla föräldraförmågan.

⁶ Socialstyrelsen 2013. Barn och unga - insatser år 2012.

⁷ Statens institutionsstyrelse 2013. SiS i korthet 2012.

⁸ Socialstyrelsen 2013. Barn och unga – insatser år 2012.

Ensamkommande barn placeras oftast på HVB

Merparten av de 3 578 ensamkommande asylsökande barn och ungdomar som kom till Sverige 2012 placerades på HVB. De utgör en blandad grupp. Gemensamt är erfarenheten av uppbrott från en invand miljö, föräldrar och socialt nätverk.⁹ De flesta kommer från områden där konflikter och krig pågår, och många har varit med om svåra upplevelser.

De flesta barn och unga som kommit till Sverige de senaste åren kommer från Afghanistan, Somalia, Eritrea och Irak. De grupper som ökar mest nu kommer från Syrien, Marocko, Algeriet, Albanien och Uganda. Majoriteten av de ensamkommande barnen som kommer till Sverige och ansöker om asyl beviljas permanent uppehållstillstånd (PUT).¹⁰

Asylansökan prövas av Migrationsverket. Socialnämnden ska utreda barnets behov av skydd och stöd och ordna boende. Socialnämnden har samma ansvar för ensamkommande barn som för andra placerade barn och unga. Det innebär bland annat att följa vården och planera inför vårdens upphörande. Socialsekreteraren ska ha kontakt med det placerade barnet.

Kraven på HVB för ensamkommande barn är desamma som för övriga HVB, och verksamheterna ska följa samma lagar och föreskrifter.

SiS-institutionerna har särskilda befogenheter

Vad är ett särskilt ungdomshem?

Statens institutionsstyrelse (SiS) är en statlig myndighet som driver de särskilda ungdomshemmen. Det finns totalt 25 institutioner geografiskt fördelade över landet, de är olika stora och har ca 97 avdelningar. Ungdomarna placeras vanligen med stöd av 3 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU.

Ungdomar som är dömda enligt lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård, LSU, avtjänar denna påföljd på någon av de SiS-institutioner som tar emot den typen av placering.

De särskilda ungdomshemmen har särskilda befogenheter som regleras i LVU. Det är bara på en SiS-institution som ungdomar kan låsas in och hållas kvar med tvång. En annan lagstadgad befogenhet är avskiljning som innebär att den unge hålls i avskildhet (isolerats). Om det krävs med hänsyn till den intagnes speciella behov kan de särskilda ungdomshemmen även besluta om vård i enskildhet. Kroppsvisitation och yttlig kroppsbesiktning, skyldighet att lämna urinprov, inskränkning när det gäller telefonsamtal och ta emot besök, kontroll av försändelser och omhändertagande av egendom är andra särskilda befogenheter. De särskilda befogenheterna ska användas restriktivt.

Beslut om att en ungdom ska vistas på låst avdelning, visiteras eller någon av de övriga särskilda befogenheterna innebär inskränkningar i de enskilda ungdomarnas fri- och rättigheter (som har stöd i lag). Det är skälet till att tillsynsmyndigheten under flera år granskat hur institutionerna följer reglerna för de särskilda befogenheterna i LVU och förvaltningslagen.

⁹ Socialstyrelsen 2013. Socialtjänstens arbete med ensamkommande barn och ungdomar.

¹⁰ Migrationsverket 2013. Aktuellt om ensamkommande barn och ungdomar. www.migrationsverket.se

Socialtjänsten kan ansöka om plats på en SiS-institution för ungdomar som de anser behöver särskild tillsyn och vård. Orsaker kan vara utagerande beteende, kriminalitet eller missbruk. De 25 särskilda ungdomshemmen är inte likadana: ungdomar som tas emot kan ha olika slags svårigheter som kräver specifika arbetssätt och särskild kompetens.

Tillsynen har uppmärksammat att ungdomar med allvarliga psykiska problem ibland vårdas på SiS-institutioner, ungdomar som enligt inspektörernas bedömningar skulle behöva vård inom barnpsykiatri. Även barn med psykiska funktionsnedsättningar – barn med lindriga utvecklingsstörningar eller neuropsykiatriska diagnoser – vårdas på de särskilda ungdomshemmen. Ensamkommande barn skrivs också in på de särskilda ungdomshemmen om de av någon anledning bedöms behöva denna vårdform.

Ungdomar som lämnat sitt vanliga sammanhang för att bo på ett HVB har i stora delar förlorat den egna kontrollen över sin vardag. Detta gäller i hög grad ungdomarna på de särskilda ungdomshemmen som är extra utsatta på grund av de tvångsåtgärder och begränsningar verksamheten kan använda sig av. Ungdomarnas vardag är styrd av rutiner och ramar och de har mycket begränsad egen makt. Att bemöta ungdomar i en sådan miljö ställer stora krav på personalen som måste anpassa sitt sätt att arbeta utifrån de förutsättningar som finns. Det är viktigt att personalgruppen arbetar med ett förhållningssätt som gör att frustrationer och aggressioner inte uppstår och att åtgärder som till exempel avskiljning inte ska behövas.

Vad har vi sett i bostäder enligt 9 § 8 LSS?

Barnboenden enligt LSS är i huvudsak stabila verksamheter. Barnen bor länge och personalomsättningen är inte särskilt hög. Omsättningen på verksamheter är också liten. Socialstyrelsen/IVO har sedan år 2010 inspekterat i stort sett samma boenden vid åtminstone sex tillfällen.

Inspektionerna visar att de flesta verksamheter lever upp till kraven på trygghet, säkerhet och hemlik miljö. Barnen och ungdomarna får i de flesta bostäderna sina individuella behov tillgodosedda i ett tryggt och säkert boende. Personalen är engagerad och bemanningen är överlag god, men det är i en del verksamheter tveksamt om personalens kompetens är tillräcklig. De flesta huvudmän rättar sig efter kritik och påpekanden och förbättrar kvaliteten.

Ett tiotal bostäder har återkommande brister

Alla verksamheter använder inte tillsynen på detta sätt för sin kvalitetsutveckling. Ett systematiskt kvalitetsarbete är inte alltid självklart. Det har visat sig att ett tiotal bostäder återkommande har brister. De brister som uppmärksammades 2012 handlade till cirka hälften om tillämpningen av lex Sarah och en fjärdedel om brister i dokumentation som kvarställt efter tidigare tillsyn.

Dokumentationsbristerna handlar ofta om okunskap. Ibland har personal svårt att identifiera sådana ”viktiga händelser” som ska finnas med, anteckningar kan därför vara både alltför omfattande eller torftiga. Det finns nästan alltid genomförandeplaner, men ibland saknas kunskap om vad de ska innehålla och hur de ska användas.

Tillsynen har också sett att verksamheter inte kontrollerat personal i belastningsregistret. Vid inspektionerna 2013 fanns brister i registerkontrollen i 7 procent av verksamheterna. Samma brister har uppmärksammats också i tidigare tillsyner i ungefär samma omfattning. Verksamheterna känner till bestämmelsen, men gör ändå enstaka missar.

Resultat från inspektionerna 2013 bygger på uppgifter som registerats i data-verktyget Easy Research till och med september månad. Det är ungefär hälften av genomförda inspektioner.

Föreståndarens kompetens och närvaro är högre i enskilda verksamheter

Vid inspektionerna 2013 har IVO granskat om föreståndaren har relevant utbildning och funnit tveksamheter i ett tjugotal verksamheter.

Föreståndaren har en viktig roll när det handlar om kvalitetsutveckling. Kraven på föreståndarens kompetens är preciserade i föreskriften. Föreståndaren ska ha relevant högskoleutbildning, erfarenhet och chefskompetens.¹¹ Dessa krav gäller sedan 2012 då den nya föreskriften trädde i kraft.

¹¹ Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2012:6) om bostad med särskild service för barn eller ungdomar enligt LSS

En jämförelse mellan offentliga (kommunala) och enskilda verksamheter visar skillnader. Cirka 76 procent av verksamheterna med offentlig huvudman har en föreståndare med relevant högskoleutbildning. Motsvarande för enskilda verksamheter är 85 procent. Så gott som alla föreståndare hade erfarenhet av liknande verksamhet, det gäller båda driftsformerna.

Tillsynen har också granskat föreståndarens närvaro i boendet. Det är inte ovanligt att föreståndaren har ansvar för flera bostäder och fördelar sin tid mellan dem. Det visade sig att närvaron är högre i boenden med enskild huvudman. Där hade 27 procent av föreståndarna en närvaro motsvarande halvtid eller mer. I de offentliga verksamheterna var motsvarande andel 3 procent.

Bemanningen är tillräcklig, men inte alltid personalens kompetens

För att varje barn ska kunna bemötas utifrån sina behov och erbjudas stöd utifrån sin funktionsnedsättning måste det finnas tillräckligt med personal med den kompetens som krävs. Det är också betydelsefullt för barnen, särskilt de som bor i en bostad enligt 9 § 8 LSS under hela eller stor del av sin uppväxt, att personalgruppen är stabil och att de som arbetar i verksamheten är överens om arbetsätt och förhållningssätt.

Bemanningen bedöms vara tillräcklig för att tillgodose barnens individuella behov, däremot är det tveksamt om personalens kompetens alltid räcker till. Det har inte alltid varit självklart att det krävs en lämplig grundutbildning för att arbeta i bostäder med särskilt stöd för barn. På senare tid har medvetenheten ökat, och nästan alla huvudman ställer numera krav på en relevant grundutbildning vid nyrekryteringar. Tillsynen visar att personalgrupperna som regel har ett gemensamt arbetsätt och att bemanningen anpassas efter barnens omvårdnadsbehov.

I tillsynen 2013 har också granskats hur huvudmannen i sitt kvalitetssystem säkerställer bland annat personalens kompetens, d.v.s. i vilken utsträckning personalen erbjuds introduktion, kompetensutveckling och handledning. Det visade sig att nyanställda introduceras i merparten av boendena, men i varierade omfattning och innehåll.

I de flesta verksamheter (95 procent) har de verksamhetsansvariga uppgett att personalen erbjuds handledning. Det visade sig att handledning ofta erbjuds endast vid behov, och då vanligen för ett barns specifika behov. Handledning pågick i 58 procent av verksamheterna vid tidpunkten för inspektionen.

Insatsen ges i hemlika former

Insatsen bostad med särskild service innebär inte bara ett boende, utan också individuellt utformad hjälp, stöd och omvårdnad samt tillgång till fritids- och kulturaktiviteter. Insatsen ska enligt lagens förarbeten¹² kunna användas flexibelt och efter barnets och familjens behov och är tänkt att vara ett komplement till hemmet.

I så gott som alla granskade verksamheter bedömdes att barnen får individuellt anpassad hjälp i sin dagliga livsföring. Det handlar bland annat om personlig omvårdnad och individuellt anpassade fritidsaktiviteter. Även stöd för att använda olika slags kommunikationsstöd som ger barnet möjlighet att kommunicera med till exempel symboler och bilder.

¹² Prop. 1992/93:159 Stöd och service till vissa funktionshindrade.

En del barn bor under lång tid i ett barn- eller ungdomsboende, ibland under hela uppväxten. Det är därför viktigt att det är så likt ett vanligt hem som möjligt. Antalet barn eller ungdomar som bor tillsammans bör vara litet, och barnen ska ges möjlighet att delta i vanliga hemsysslor som matlagning och städning.

Merparten av de verksamheter som inspekterades 2012 bedömdes vara hemlika. Men det är inte alltid lätt att skapa en sådan miljö. Det kan finnas skrymmande lyftanordningar och andra hjälpmedel i bostaden, eller barn som är utagerande och kräver särskilda arrangemang. Detta ställer krav på personalens flexibilitet och kreativitet.

Nästan alltid finns ändamålsenliga gemensamma utrymmen för barnen, som kök och rum för att äta, leka och umgås i. Ett mindre antal verksamheter (6 bostäder) bedömdes inte nå upp till kraven på hemlik miljö. En del av dessa hade låsta kök.

Vårdnadshavare är nöjda

För att insatsen ska vara ett komplement till barnets eget hem måste barnets vårdnadshavare delta i det som rör omvårdnaden och utformningen av insatserna för barnet. Om inte verksamheten underlättar för föräldrarna att vara delaktig finns en risk för att deras roll i barnets liv minskar med tiden. Att regelbundet informera och inhämta synpunkter från vårdnadshavaren i frågor som rör barnets vardag och en öppen och inbjudande atmosfär gör att anhöriga känner sig välkomna.

Tillsynen har sett att så gott som alla verksamheter arbetar så, men det finns undantag. Ett boende hade till exempel reglerade besökstider för föräldrar, vilket inte är förenligt med kravet på god kvalitet och hemlika förhållanden.

Tillsynen har skickat enkäter till vårdnadshavare både 2011 och 2012 för att få deras synpunkter på verksamheterna. De som svarat är överlag nöjda med hur deras barn tas omhand och hur de själva och barnen ges möjlighet att vara delaktiga.

Samverkan med nämnden fungerar inte alltid

Det är nämnden som fattar beslut att bevilja barnet eller ungdomen insats enligt 9 § 8 LSS. Nämndens uppföljningsansvar för barnen regleras inte på samma sätt som för barn som placerats enligt SoL i familjehem eller på HVB, men nämnden och boendet måste ändå samarbeta.

Tillsynen har sett brister när det gäller samverkan. Det kan leda till att de insatser som barnet faktiskt får inte överensstämmer med vad nämnden beslutat. Nämnden ansvarar för att se till att barnet får sina behov tillgodosedda i boendet. Samarbetet är betydelsefullt för såväl planering som uppföljning. Barnet växer och behoven förändras och nämnden måste följa barnet kontinuerligt för att kunna bedöma behovet av nya insatser. Större delen av verksamheterna samverkar med nämnden och har uppföljningsmöten tillsammans med bistånds- eller LSS-handläggare. Det visade tillsynen 2011. Men 16 procent hade inte regelbundna möten med handläggaren. Det är inspektörernas intryck att detta beror på bristande kontinuitet och tidsbrist hos kommunens handläggare.

Begränsningsåtgärder är ovanliga, men kan förekomma

Ibland finns begränsningar av barns och ungdomars rörelsefrihet i LSS-boenden. Det kan handla om låsta dörrar eller grindar eller att ungdomar inte får tillgång till kök och andra gemensamma utrymmen. Det förklaras ofta med att barnen själva eller omgivningen behöver skyddas.

Ibland finns åtgärden kvar trots att anledningen till den har upphört. Den kan ha varit motiverad för ett barn som har varit oroligt under en period, men som sedan blivit lugnare.

Verksamheterna är inte alltid medvetna om att en begränsning som motiveras av beteendet hos ett barn också drabbar övriga barn i boendet. När tillsynsmyndigheten har ifrågasatt sådana åtgärder har verksamheten oftast tänkt om och hittat nya lösningar.

Begränsningsåtgärder i form av s.k. nedläggningar har inte uppmärksammats vid inspektionerna sedan 2010.

Inte alla barn är delaktiga

Barn och ungdomar som bor i en bostad med särskild service har rätt att vara delaktiga i hur deras insats planeras och genomförs. De ska få relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter. Detta område granskades särskilt år 2011.

Det visade sig att i hälften av verksamheterna var barnen och ungdomarna alltid, eller nästan alltid, delaktiga. I ytterligare en tredjedel var barnen delaktiga ibland. Men det fanns verksamheter där barnen sällan eller inte alls fick denna rättighet tillgodosedd.

För många barn är det en förutsättning för att de ska komma till tals att verksamheten har tillgång till olika former av kommunikationsstöd och att personalen också använder dem. Metoden finns i merparten av verksamheterna, men en del behöver bli bättre på att kontinuerligt utbilda personal i att använda den.

Ibland var det svårt för inspektörerna att bedöma hur barnen själva upplevde sin delaktighet. För barn som har svårt att prata har inspektörerna sökt andra sätt för att uppskatta hur pojken eller flickan ges möjlighet att uttrycka sin vilja och påverka sin vardag. Inspektörerna har försökt möta barnen utifrån deras individuella förutsättningar – kanske sitta med vid en måltid eller låta barnet visa sitt rum. Personalens samspel med barnen och vårdnadshavares eller gode mäns åsikter har också bidragit till bilden.

De flesta barnen, men inte alla, känner sig trygga

Till och med oktober 2013 har sammanlagt 113 barn och ungdomar med funktionsnedsättning besvarat enkäten, varav 60 procent är pojkar. Alla är i åldern 13 till och med 20 år. En tredjedel av barnen har bott i boendet upp till ett år, övriga längre tid.

De flesta barnen svarade att de är ganska eller mycket trygga med kamraterna (80 procent) och personalen (87 procent). Några kände sig inte trygga med kamrater eller personalen (åtta respektive fyra procent).

På frågan om barnen får vara med och påverka och bestämma svarade 66 procent ”oftast” eller ”alltid”. Åtta procent av barnen tyckte inte att de var delaktiga. Fler än hälften (66 procent) tyckte att personalen alltid eller oftast lyssnar på synpunkter och klagomål, men 12 procent av dem tyckte inte att det var så.

Även i samtalen med inspektörerna säger de flesta barnen att de känner sig trygga, att de får vara med och bestämma och kan framföra synpunkter. De berättar att de får stöd och att personalen är snäll. Några var kritiska till att det ibland var bråkigt i boendet.

Vad har vi sett i de särskilda ungdomshemmen?

Socialstyrelsen genomförde under 2012 totalt 98 inspektioner vid de 25 särskilda ungdomshemmen, både anmälda och oanmälda. I den anmälda tillsynen har inriktningen varit att granska utövandet av de särskilda befogenheterna. Socialstyrelsen har också under 2010 och 2011 granskat ett urval särskilda befogenheter per institution.

Trots att ungdomarna på SiS kan bli föremål för ytlig kroppsbesiktning, drogtester och andra begränsningsåtgärder är de övervägande positiva till vistelsen. Det tyder på att institutionerna i stor utsträckning beaktar deras rättigheter och utövar befogenheterna med respekt för ungdomarna.

Att ungdomarna inte klagat så ofta kan förstås också bero på att de förväntar sig tvång och andra inskränkningar och inte är medvetna om de rättigheter de har. Ungdomarna kan uppleva att de inte har något val och att det inte är någon mening med att klaga eftersom olika former av tvång ingår om man är placerad på en SiS-institution. Tillsynens intryck är ändå att det har blivit bättre; SiS följer i huvudsak bestämmelserna i lagen när det gäller utövande av de särskilda befogenheterna.

SiS följer inte alltid bestämmelserna för utövandet av befogenheterna

Under flera år har Socialstyrelsen granskat hur institutionerna följer reglerna för de särskilda befogenheterna. Två eller tre av befogenheterna har granskats varje år, men resultaten går inte att jämföra från år till år eftersom olika befogenheter har granskats.

De särskilda befogenheterna regleras i LVU. När institutionerna beslutar om vård vid låsbar enhet, provtagning eller andra särskilda befogenheter blir också vissa regler i förvaltningslagen (1986:223) tillämpliga. Exempel på sådana regler är att besluten ska motiveras, skälet till tvånget ska vara tydligt och barnet ska underrättas om innehållet i beslutet. En del av besluten kan överklagas och då ska barnet informeras om den möjligheten.

Tillsynen har sett att vissa institutioner har utformat och motiverat sina beslut slentrianmässigt. Besluten har inte motiverats utifrån den enskilda personen och den situation som gäller. Dessa brister är de vanligaste. En annan vanlig felaktighet har varit att ungdomar inte underrättas om besluten enligt reglerna i förvaltningslagen.

Tabellen nedan illustrerar antalet brister vid granskning av de särskilda befogenheterna 2012. Det framgår att det är vid avskiljning och vid omhändertagande av egendom som flest brister uppmärksammats. Det handlar om att beslut inte dokumenterats eller att ungdomen inte underrättats.

Tabell 4. Antal granskade befogenheter och krav på åtgärder vid inspektioner 2012

GRANSKADE SÄRSKILDA BEFOGENHETER ENLIG LVU	Antal granskningar	Antal brister/krav på åtgärd
Inskränkningar i den ungas rätt att föra telefonsamtal och ta emot besök m.m. (15 a §)	15	0
Vård vid låsbar enhet (15 b §)	2	0
Vård i enskildhet (15 b §)	9	0
Hållas i avskildhet (15 c §)	15	5
Omhändertagande av egendom (16 §)	21	9
Kroppsvsitation och yttlig kroppsbesiktning (17 §)	17	2
Skyldighet att lämna blod-, urin-, och utandningsprov (17 a §)	22	2
Kontroll av brev och andra försändelser (19 §)	13	1

Brister rättas till

När tillsynsmyndigheten uppmärksammat brister har SiS åtgärdat dem. Ett exempel är Socialstyrelsens iakttagelse att institutionerna använde sig av ”skyddsvisitering”, en form av kroppsvisitering. Sådana visiteringar gjordes bland annat för att se till att verktyg inte följde med när ungdomar lämnade en verkstad. Den åtgärden har inte stöd i lagen. Efter att Socialstyrelsen påtalat detta har SiS upphört med sådana visiteringar.

Ett annat exempel är att tillsynen 2010 uppmärksammade att institutioner använde teckenekonomi (en metod för förstärkning av önskvärda handlingar eller beteenden) på ett sätt som innebar bestraffningar av ungdomarna. Ungdomar berättade att de upplevt metoden som bestraffande, kränkande, orättvis och godtycklig. SiS utarbetade då riktlinjer för tillämpningen som stöd till personalen.

Tillsynen konstaterar att de flesta särskilda ungdomshemmen har ambitionen att förbättra kvaliteten utifrån tillsynens krav. Men detta kan skilja från avdelning till avdelning på samma institution. Olikheter i kvalitet och följsamhet kan handla om den ungdomsgrupp man har ansvar för och personalens kompetens. Personalens kompetens är viktig för kvaliteten.

Ett exempel från inspektionerna 2013 är kvalitetsbrister som kom fram i samtal med ungdomar på en institution. De kände sig både rädda och otrygga för att de mobbades av andra inskrivna elever. De upplevde att det pågått länge och att personalen inte gjorde något åt detta. IVO har ställt krav på institutionen att redovisa hur missförhållandena ska undanröjas.

Ungdomarna är inte lika nöjda på alla institutionerna

Ungdomar på SiS är ofta positivt inställda till vården. Det har också visat sig i samtalen att ungdomar på SiS-institutionerna ofta är medvetna om sina rättigheter. I samtalen har framkommit att de särskilda ungdomshemmen är olika och att ungdomar inte är lika nöjda med alla institutionerna.

En del har erfarenhet av flera SiS-institutioner och jämför: ”Har varit på andra ställen, detta är det bästa”. Ungdomar som är nöjda säger att det är bra stämning,

bra personal och att man får hjälp med det man behöver. De känner sig trygga, har förtroende för de vuxna och tycker att de är delaktiga i den vård de får. De har forum där de kan föra fram sina åsikter och är nöjda med skolan, fritidssysselsättningar och det stöd de får om de behöver kontakt med sjukvården.

Det finns också ungdomar som är kritiska och missnöjda. En flicka uttryckte att hon saknade förtroende för personalen. Hon tyckte att personalen höll på med maktmissbruk med anledning av det blocksystem (teckenekonomi) som användes. I en verksamhet ansåg ungdomar att personalen är ”kaxig” och håfull. Många av ungdomarna säger att det finns både bra och dåliga vuxna på institutionen.

Det har inte i samtalen kommit fram något genomgående missnöje med hur institutionerna har hanterat de särskilda befogenheterna. De flesta ungdomar har erfarenhet av kroppsvisitationer och drogtester, men det är få som varit med om avskiljning. En del ungdomar säger att det är bra med tydliga regler och att de accepterar de begränsningar som följer med de särskilda befogenheterna.

Ungdomarna säger också att personalen informerar om vilka rättigheter de har och att befogenheterna ska bidra till en säker miljö. Men några har inte känt till att det fattats beslut om åtgärden och tycker att kroppsvisitationen inte genomförts på ett respektfullt sätt.

Ungdomarna har också fått frågor om regler och om de kan påverka dem. En del anser att regler tillämpas olika av personalen och att de själva inte har något inflytande. De tycker det är svårt att förstå regler som ibland gäller småsaker.

Vid inspektionerna 2013 har ungdomarna fått frågor om de vet vart de ska vända sig med klagomål. En del visste inte det. Vissa tyckte inte att de får någon återkoppling om de för fram synpunkter. En del institutioner har brukarråd eller husmöten, men ungdomarna tycker ändå ibland att de inte kan påverka.

Vad har vi sett i HVB?

De flesta barn och ungdomar tycks ha det bra på HVB och de säger att de trivs. Men det kan ifrågasättas om de får den hjälp de behöver. Detta är i sammanfattning tillsynens slutsatser från inspektionerna 2012.

Det visade sig att HVB mestadels tillgodoser barnens behov av stöd i skolarbetet och stöd när det gäller hälsan och en aktiv fritid. De flesta barnen och ungdomarna säger att de känner sig trygga och att de upplever vistelsen som meningsfull. Men inspektionerna visade också att hälften av verksamheterna inte har personal som når upp till kraven på lämplig utbildning och erfarenhet och att kunskapen om metoder på många håll tycks vara otillräcklig.

Tillsynen har även uppmärksammat en del skillnader mellan HVB för behandling och HVB för ensamkommande barn. Skillnaderna är inte stora, men fler verksamheter för ensamkommande barn har haft brister. Det handlar bland annat om delaktighet och boendemiljö. IVO ser nu att kunskapen har ökat om de krav som ställs och att kvaliteten i HVB för ensamkommande har blivit bättre.

Inga större skillnader mellan offentliga och enskilda verksamheter har uppmärksamrats.

Hälften av personalen på HVB saknar relevant utbildning

Personalens kompetens är en viktig indikator när det gäller att bedöma kvaliteten i vården på HVB. I samband med inspektionerna 2012 genomfördes en fördjupad granskning av personalens utbildningsnivå. Verksamheterna tillfrågades också om vilka metoder de använder. Det visade sig att hälften av personalen saknar utbildning med inriktning mot vård och behandling av barn och ungdomar. Och att drygt en tredjedel saknar utbildning utöver gymnasiet.¹³

Barn och ungdomar placeras på HVB för att få behandling och stöd. Vården ska vara trygg och säker och vistelsen ska vara meningsfull. För att ha förutsättningar att hjälpa barnen behöver personalen kunskap om barns och ungdomars utveckling generellt och vad de barn och ungdomar som verksamheten tar emot behöver. Det är också viktigt att personal på HVB har kännedom om och förstår de metoder som verksamheten använder.

Otillräcklig kunskap om metoder innebär risker för barnen

Få verksamheter använder namngivna behandlingsinsatser och definierade förhållningssätt. En del HVB använder däremot ett påfallande stort antal metoder. Det förekommer udda metoder och behandlingsinsatser som saknar stöd i forskning.¹⁴

Låg utbildning tillsammans med ett stort utbud av metoder – med många exempel på egna och oprövade behandlingsinsatser – visar på en risk för att den vård som erbjuds inte är trygg och säker. Det är oroväckande att HVB i så stor

¹³ IVO 2013. En trygg och säker vård – har personalen lämplig utbildning?

¹⁴ IVO 2013. En trygg och säker vård – har personalen lämplig utbildning?

utsträckning har redovisat att de använder metoder som inte passar barn och unga och metoder som kräver särskild utbildning för att tillämpas på rätt sätt.

Visserligen kan ett HVB ge ett gott omhändertagande utan att använda särskilda behandlingsmetoder, men det går inte att säkerställa en trygg och säker vård om verksamheten använder arbetssätt som inte passar för målgruppen eller som personalen inte behärskar.

HVB ger barnen stöd

Barnen får stöd i skolarbetet

Forskning har visat att utbildning har en avgörande betydelse för hur det går senare i livet för placerade barn och ungdomar. Barn som får samhällsvård har mycket lägre utbildningsnivå i vuxen ålder än andra jämnåriga: fler uppnår endast grundskolenivå eller inte ens det, och mycket få når högskoleutbildning.¹⁵ Många av de barn som kommer till Sverige utan sina vårdnadshavare har bristfällig skolutbildning och behöver mycket stöd för att klara skolan. Mot den bakgrunden granskade Socialstyrelsen 2012 hur HVB medverkar till att barnens rätt till utbildning tillgodoses.

Skolväsendet har huvudansvaret för undervisning av såväl placerade som hemmaboende barn och unga. Skolan ska också se till att barn får en individuell anpassad utbildning. HVB, som har det dagliga ansvaret för barnet, ska i föräldrars ställe följa hur skolarbetet fungerar. HVB förutsätts också samarbeta med skolan och erbjuder läxhjälp och annat stöd för skolgången.

De flesta ungdomar på HVB undervisas i den vanliga kommunala skolan. En del går kvar i sin skola i hemkommunen. Skollagen har ändrats så att undervisningen inte längre kan överlåtas till HVB-verksamheten. Det krävs i så fall att HVB driver en egen fristående skola med tillstånd av Skolinspektionen.

Tillsynen visade att de allra flesta HVB har överenskommelser och etablerade samarbetskontakter med skolan på orten. Någon form av läxstöd ges i de flesta HVB. Barnen får stöd i skolarbetet av personalen eller av någon annan som fått den uppgiften. Det är till exempel inte ovanligt att frivilligorganisationer besöker boenden för ensamkommande barn på kvällstid för att hjälpa till med läxor eller att en pedagog anställs för denna uppgift.

Tillsynen har sett att HVB-verksamheterna blir allt mer medvetna om hur viktig skolgången är för de placerade barnen och att samarbetet mellan skola och HVB har blivit bättre. Samarbetet med skolan har visat sig ibland vara problematiskt för de ungdomar som inte är skolpliktiga, framförallt de ensamkommande. Utformningen av undervisningen för de ensamkommande barnen varierar mer och tycks fungera sämre än för andra placerade ungdomar.

HVB ser till barnens behov av hälso- och sjukvård

Ett HVB har ingen skyldighet att bedriva hälso- och sjukvård – det är landstinget (primärvården och akutsjukvården) som ansvarar för sådana insatser. Men det är inte ovanligt att placerade barn behöver sjukvård och/eller använder läkemedel och det är då viktigt att alla aktörer – behandlande läkare, socialtjänsten och HVB – har kunskap om respektive ansvar och roller och samarbetar.

¹⁵ Vinnerljung m.fl.2005; Vinnerljung och Sallnäs, 2008

Även om HVB inte har huvudansvaret är det viktigt att personalen har kunskap om det enskilda barnets hälsa och uppmärksammar eventuella behov av sjukvård. Verksamheten bör också arbeta med barnens och ungdomarnas allmänna hälsorelaterade behov som sömn, motion och så vidare. Sådant stöd ger så gott som alla HVB.

Inspektionerna har också visat att HVB i de flesta fall anser att de har en fungerande samverkan med hälso- och sjukvården och att personalen är uppmärksam på om ett barn eller en ungdom mår dåligt av psykiska eller fysiska orsaker. Personalen har beredskap för att kontakta barnpsykiatri, vårdcentral eller tandläkare vid behov.

Barn och ungdomar på HVB har en aktiv fritid

Resultatet från inspektionerna visade att ungdomarna i hög grad får möjlighet till en aktiv fritid. Verksamheterna samarbetar i stor utsträckning med föreningar och fritidsorganisationer i närområdet för att de inskrivna ungdomarna ska ha tillgång till utbudet av idrott och andra sysselsättningar.

Möjligheter till fritidsaktiviteter är en indikation på hur barnets rätt till en meningsfull vistelse tillgodoses och hur normaliserad barnets tillvaro på HVB är i jämförelse med hur andra ungdomar har det.

Inspektörerna har på senare tid sett tendenser till besparingar när det gäller gemensamma aktiviteter som exempelvis bio eller besök på museum, som alla deltar i. Och ungdomar klagar ibland över att de inte får utöva den fritids-sysselsättning de själva vill.

De flesta barn är delaktiga

Alla barn känner inte till sin genomförandeplan

Tillsynen 2011 var inriktad mot barnens delaktighet. Då granskades drygt 2 000 personakter avseende lika många barn. Dokumentationsgranskningen visade att merparten av barn och ungdomar på HVB har en egen genomförandeplan. Men alla planer följs inte upp och de är av varierande kvalitet. Bland annat uppmärksammades vid granskningen att de ensamkommande barnens planer ibland var standardiserade dokument som inte utformats för det enskilda barnet.

Genomförandeplanen är barnets egen. Alla barn på HVB ska känna till genomförandeplanen, veta vad den innehåller och hur den ska användas. Det framgick av samtalen med barnen att de i de flesta verksamheterna kände till sin plan. Men det fanns också HVB där bara ett fåtal eller inget barn kände till sin plan. I 85 procent av boendena där barn och unga tas emot för behandling kände de flesta till sin plan. Motsvarande andel i HVB för ensamkommande barn var 60 procent.

Det innebär att ungdomar i 40 procent av boenden för ensamkommande inte kände till sin genomförandeplan. Kanske för att personalen inte informerat och engagerat dem i planeringen, men det kan också vara ett uttryck för svårigheter att kommunicera. Hur förklarar personalen vad en genomförandeplan är och hur ställs frågan av tolken i den unges samtal med inspektören?

Ensamkommande barn är inte lika delaktiga

För att få information och ha inflytande över vården behöver barn ha regelbunden kontakt med sin socialsekreterare. Socialsekreteraren har ett ansvar att följa barnet och personalen på HVB kan på olika sätt underlätta den kontakten. Tillsynen visade att de flesta barn och unga får förutsättningar för att ha kontakt med sin socialsekreterare, men att andelen var färre i HVB för ensamkommande barn.

Personalens förhållningssätt har stor betydelse för hur aktiva barnen är i planeringen av sin vård och vilket inflytande de har. I 75 procent av verksamheterna bedömde Socialstyrelsen att barnen var delaktiga. Barnen uppmuntrades av personalen att vara med i möten där deras behandling planerades. Barn och ungdomar på HVB för behandling var delaktiga i högre grad (80 procent) än de ensamkommande barnen (63 procent).

Barns och ungdomars delaktighet är ett av de viktigaste granskningsområdena. Därför kommer IVO att 2014 åter granska hur HVB ser till att barnen får information och möjlighet att påverka sin vård och sin vardag.

Kvaliteten i HVB för ensamkommande barn har blivit bättre

Den tillsyn som genomfördes 2010 visade att brister i rättssäkerhet och delaktighet oftare förekom i boenden för ensamkommande barn än i övriga HVB. Det saknades kunskap, både hos socialtjänst och i HVB-verksamheter, om att samma lagstiftning gäller för dessa barn och verksamheter som för andra placerade barn och HVB. Även 2011 och 2012 uppmärksammade tillsynen vissa skillnader i kvalitet.

En förklaring till kvalitetsbristerna är att behovet av nya HVB för barn som kommer till Sverige utan sina vårdnadshavare ökade mycket under denna tidsperiod. De ensamkommande barnen var en ny målgrupp både för socialtjänsten och för verksamheterna. Ibland har kommuner med kort varsel startat HVB utan att ansvariga och personal har satt sig in i gällande bestämmelser och kanske också har haft otillräcklig kompetens. Det här kan gälla också för enskilda verksamheter, men för dem ställs de flesta kvalitetskraven redan vid tillståndsprövningen. För de offentliga verksamheterna är det ofta tillsynen som uppmärksammat brister och ställt krav på förbättringsåtgärder vid den första inspektionen.

För de ensamkommande ungdomarna kan bristerna få som konsekvens att deras rätt att komma till tals och vara delaktiga inte tillgodoses. Ensamkommande ungdomar får inte heller det stöd de behöver. Det händer också att de erbjuds en sämre boendemiljö än andra barn på HVB.

I tillsynen har noterats att grupperna i boenden för ensamkommande barn i vissa fall är stora. I HVB för behandling är det få verksamheter som har fler än 10 inskrivna barn. Ungefär en tredjedel av HVB för ensamkommande har fler än 10 barn inskrivna och det kan finnas upp till 20 ungdomar i ett boende. Likaså har ungdomar i enstaka fall tagits emot i lokaler som inte bedömts vara ändamålsenliga.

Erfarenheterna från inspektionerna är ändå att kvalitet varierar från boende till boende, oavsett målgrupp. Även HVB för ensamkommande barn uppfyller i de flesta fall kraven i de delar som tillsynen omfattat. Och tillsynens intryck är att det generellt sett har blivit mycket bättre sedan 2010. Kunskapen om bestämmelserna har ökat och de brister som uppmärksammas åtgärdas.

I de flesta verksamheterna ser personalen till att de ensamkommande barnen har en trygg tillvaro och en god boendemiljö. Ungdomarna blir väl bemötta och får hjälp och stöd och har struktur i sin vardag med skola och fritidssysselsättningar.

Inspektörerna tycker sig se att där det fungerar bäst har personalen fokus på ungdomarnas integration och har ett förhållningssätt där omsorg är viktigare än regler.

HVB är både nöjda och missnöjda med socialtjänstens engagemang

Socialstyrelsen frågade HVB vid inspektionerna 2011 hur samarbetet med nämnderna fungerade kring barnens vård. Även barnen fick frågor om kontakten med socialtjänsten. Den sammantagna bilden var att de flesta nämnderna samarbetar med HVB och att socialsekreterarna oftast har regelbunden kontakt med barnen.

Men personalen var missnöjd med vissa kommuner. Socialtjänsten lämnade inte alltid information om barnet före placeringen. Och en del socialsekreterare kom inte på möten fast de bjöds in. Ibland fungerade inte stödet till barnen, till exempel inför utslussning. HVB-personalen berättade också att den stora personalomsättningen inom socialtjänsten är ett problem både för dem och för barnen.

I samtalen med barnen visade det sig att de flesta känner sin socialsekreterare och har regelbunden kontakt. Men det fanns också ungdomar som var besvikna på socialsekreterare som är svåra att nå och inte ringer tillbaka när de försöker få kontakt. En del socialsekreterare besöker inte heller ungdomarna på HVB.

Samverkan med nämnden fungerar inte alltid

Ett HVB ska bedriva verksamheten i samarbete med socialnämnden som har det sammanhållande ansvaret för det placerade barnet. I de flesta fall har boendet fått nämndens utredning, vårdplan och genomförandeplan, men samarbetar sedan inte alltid med nämnden i planeringen av vad som ska hända under placeringstiden.

En jämförelse mellan olika HVB visade även här på skillnader. Bland HVB för ensamkommande var det en mindre andel som tagit in underlag och upprättat planer tillsammans med nämnden eller som hade regelbundna gemensamma uppföljningsmöten. 52 procent av HVB för ensamkommande hade sådana uppföljningsmöten, jämfört med 86 procent av andra HVB. Detta visade tillsynsresultatet 2011. Inspektionerna har därefter inte systematiskt granskat hur HVB samarbetar med nämnden i planering och uppföljning av vården för ensamkommande barn, men det är inspektörernas intryck att det har blivit bättre. Både socialtjänsten och HVB tycks numera vara mer aktiva i samarbetet.

HVB för barn och familj har högre kvalitet

De HVB-verksamheter som tar emot barn tillsammans med deras föräldrar har en inriktning som skiljer sig mot övriga HVB. De arbetar med föräldrastöd och familjebehandling, ofta även utredningar. Barnen är vanligen i förskoleåldern. Dessa HVB utgör en liten del av de inspekterade verksamheterna (6 procent).

Bestämmelserna för HVB gäller även för HVB för barn och familj, och inspektionerna har haft samma utgångspunkter. Det har visat sig att kvaliteten i flera avseenden är bättre. Färre verksamheter har haft brister som föranlett krav på åtgärd jämfört med övriga HVB. Det har visat sig också att personalen i högre utsträckning bedömts ha lämplig utbildning och att verksamheterna använder mer relevanta metoder.

Tvång och begränsningsåtgärder förekommer mer sällan

Skyddet för de mänskliga rättigheterna gäller även placerade barn och unga. Vid inspektionerna, ofta då i samtal med barnen själva, har det visat sig att dessa rättigheter ibland inskränks genom regler och bestraffningssystem. Men kunskapen har ökat på HVB om att sådana åtgärder inte är tillåtna.

Det krävs lagstöd för att vidta tvångsåtgärder eller på annat sätt inskränka enskildas fri- och rättigheter. Sådant lagstöd har SiS särskilda ungdomshem. SiS-institutionerna kan vidta särskilda befogenheter med stöd av bestämmelser i LVU. Dessa tvångs- och begränsningsåtgärder är inte tillåtna vid kommunalt eller enskilt drivna HVB.

Tillsynen har uppmärksammat att vissa HVB ändå använder otillåtna skydds- och begränsningsåtgärder. I de flesta fall handlar det om generella förbud att inneha mobiltelefon. Det förekommer även drogtester och visitationer av rum utan samtycke. Även isolering av ungdomar har förekommit. Vid en inspektion uppmärksammades att det i verksamheten fanns ett ”time-out-rum” dit barn fördes mot sin vilja. Socialstyrelsen formulerade i beslut med anledning av detta att det inte är tillåtet att stänga in ett barn vid ett HVB som inte är en SiS-institution. Det är heller inte tillåtet att fysiskt begränsa ett barns rörelsefrihet i syfte att lugna ner barnet.¹⁶

Ett privat HVB kan endast inskränka ett barns eller en ungdoms handlingsutrymme efter samtycke av vårdnadshavaren eller den unge själv, beroende på ålder och mognad. Ibland skriver vårdnadshavare och ungdom på ett kontrakt, till exempel om att drogtester får göras. Ett sådant samtycke kan inte gälla generellt för hela vårdtiden utan måste prövas individuellt och för den särskilda situationen.

Ett HVB måste ha ordningsregler för ungdomar som vistas där, men reglerna får inte innebära inskränkningar i grundlagsskyddade fri- och rättigheter. Det får inte heller förekomma inslag i behandlingen som kan uppfattas som tvång eller vara förknippat med hot om sanktioner. De HVB där sådana brister uppmärksammats har ålagts att upphöra med restriktioner och sanktioner och att omarbete sina ordningsregler.

På HVB vårdas ungdomar med ibland stora beteendeproblem – de kan vara utagerande och aggressiva. Svåra och ibland hotfulla situationer kan uppstå och ungdomar kan behöva skyddas mot sig själva och varandra. Detta måste personalen kunna hantera. Det är viktigt att de har ett arbetssätt som förhindrar att kritiska situationer uppstår. Och när svåra situationer ändå uppstår bör det finnas en beredskap och kunskap om hur man ska göra och vad som inte är tillåtet.

De flesta verksamheter är numera medvetna om att det som med stöd av LVU kan vara möjligt på en SiS-institution inte är lagligt i kommunala eller privata verksamheter. Tillsynen visar ändå att IVO också i fortsättningen måste uppmärksamma om barn utsätts för otillåtna begränsningsåtgärder på HVB.

¹⁶ Socialstyrelsen. Beslut den 7 mars 2013. Dnr 9.1-61820/2012 och dnr 9.1-61818/2012

De flesta ungdomar känner sig trygga på HVB

IVO samtalar med alla barn som vill och barnen får också vid inspektionerna besvara en enkät. Barnens svar i enkäten ger en bild av hur de själva upplever sin trygghet och delaktighet. Enkäten kan inte användas som enda underlag för att bedöma verksamhetens kvalitet, men är ett komplement till den information som barnen lämnar i samtalen. Ibland ger enkätsvaren en viktig signal om att något inte är bra och bidrar då, tillsammans med övrig kunskap, till bedömningen av det HVB som inspekteras. Ett annat syfte med enkäten är att följa över tid hur barn och ungdomar uppfattar sin vård när det gäller trygghet och delaktighet.

Till och med september 2013 har drygt 700 enkäter registrerats där ungdomar i åldern 13–20 år besvarat frågor om trygghet och delaktighet. Något fler av de ensamkommande barnen har svarat att de känner sig otrygga med de andra ungdomarna och med personalen, men skillnaderna är inte stora. Ungdomar på HVB för behandling är tryggast med personalen. Skillnaderna avseende upplevelsen av trygghet framgår av diagrammen i bilaga 1.

Ungdomarna har också svarat på frågan om de får vara med och påverka och bestämma. Där är de inte lika nöjda. Ungefär hälften av ungdomarna på HVB svarar att de får vara delaktiga oftast eller alltid.

Nästan 60 procent i HVB för behandling tycker att de oftast eller alltid blir lyssnade på av personalen. Men motsvarande siffra bland de ensamkommande barnen var cirka 50 procent. Ungdomar på SiS-institutionerna är minst nöjda med sina möjligheter till delaktighet och färre tycker att personalen lyssnar på deras synpunkter och klagomål. Se diagram i bilaga 1.

Det är viktigt för ungdomarna hur personalen är

Inspektörerna har pratat med många flickor och pojkar i samband med inspektionerna. Den bild som ungdomarna ger av sin vistelse på HVB är i huvudsak positiv, men de uttrycker också missnöje med olika inslag i vården och bemötandet.

De ungdomar som är nöjda säger att personalen är bra, att de känner sig trygga och har inflytande över sin egen vård och behandling. De säger att personalen lyssnar och visar dem respekt och finns till hands dygnet runt och att boendet är lugnt och tryggt. Ungdomarna känner trygghet när de vet att personalen kan hantera kritiska situationer som uppstår. De vet oftast varför de är placerade och tycker att de får den hjälp de behöver.

Ungdomarna berättar om sin vardag, de säger att de är nöjda med skola och fritidsaktiviteter och att de trivs på sitt HVB. Till exempel berättade några ungdomar att personalen tar tillvara önskemålen om vad de vill göra på fritiden. De tycker att de har lärt sig allt möjligt som är bra att kunna, som att tvätta och städa. Om någon mår dåligt uppmärksammar personalen det och pratar om det. Och ungdomarna var nöjda med kontakten med kompisar och familj.

Ungdomarna ger oftast en nyanserad bild av hur de upplever vården. De kan beskriva både vad som är bra och som är dåligt. En ungdom på ett HVB för ensamkommande uttryckte: ”Bra personal är snäll och jobbar med hjärtat. De som inte är bra är mer stränga”. En annan pojke sade: ”För att vara trygg ska alla barn bete sig som bröder mot varandra och personal ska hålla samma linje”.

Några andra ensamkommande barn berättade att de får vara med och bestämma om bland annat aktiviteter, och om de har idéer och förslag kan de ta upp det direkt

med personalen eller på ett husmöte. På ett annat HVB för ensamkommande uppgav barnen att de inte kan påverka och att de inte heller har deltagit i någon planering för sin egen vistelse. Där var ofta bråk i ungdomsgruppen och de kände sig otrygga och rädda. Samma ungdomar upplevde att de blev dåligt bemötta.

De ungdomar som är missnöjda med sitt HVB säger ofta att de inte känner till planeringen av sin behandling och att de saknar förtroende för personalen. De har berättat att personalen inte tar sig tid att prata med dem, att de inte får hjälp. Några anser att det är för lite personal, framförallt på kvällar. De vill ha mer aktiviteter. Vissa känner sig otrygga i boendet med de andra ungdomarna och litar inte på att personalen kan hantera konflikter som uppstår.

Ungdomar är missnöjda när de inte får gehör för synpunkter – trots att det finns husmöten där alla ska få säga vad det tycker så lyssnar inte alltid personalen. I samtalen tar ungdomar emellanåt upp att de finner vissa regler obegripliga eller inkonsekventa och att detta kan skapa osäkerhet och en känsla av orättvisa.

Bilaga 1

Resultat barnenkäten

Totalt 721 ungdomar i åldern 13–20 år utgör underlag för sammanställningen av enkätensvaren om trygghet och delaktighet, det är svar som registrerats t o m september 2013. Det är fler pojkar än flickor. I gruppen ensamkommande barn är ca 90 procent pojkar. De flesta har vistats på HVB eller SiS-institutionen från en månad till ett år.

Tabell 4. Antal ungdomar som besvarat enkäten januari-september 2013

	ANTAL SVARANDE	VARAV POJKAR	VARAV FLICKOR
SiS	75	47	28
HVB ensamk.	365	336	29
HVB behand.	283	162	121
Totalt	723	545	178

Trygghet

De flesta ungdomarna, oavsett vårdform, känner sig mycket eller ganska trygga. Det visar sig att de ensamkommande barnen något oftare känner sig otrygga jämfört med barnen på HVB för behandling. Så är det både i förhållande till de andra ungdomarna och till personalen. Detta framgår av diagrammen nedan.

Diagram 1. Hur trygg känner du dig här tillsammans med övriga ungdomar?

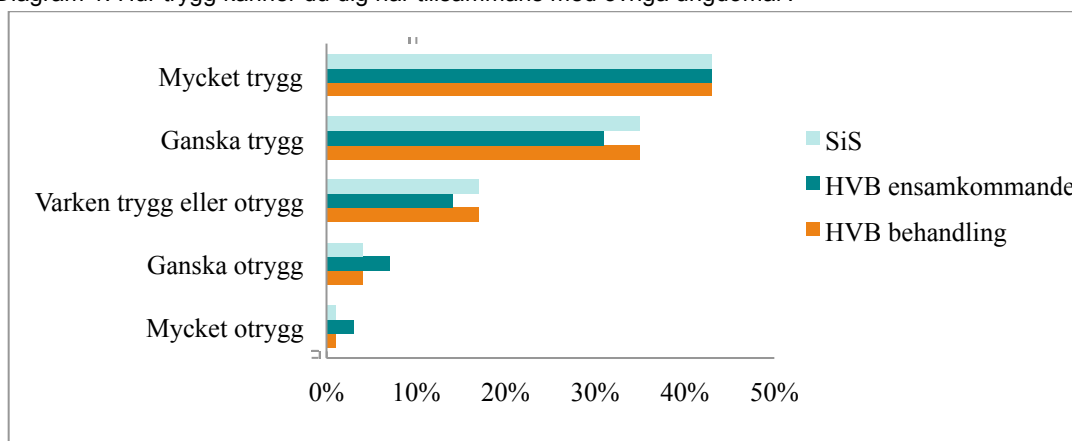
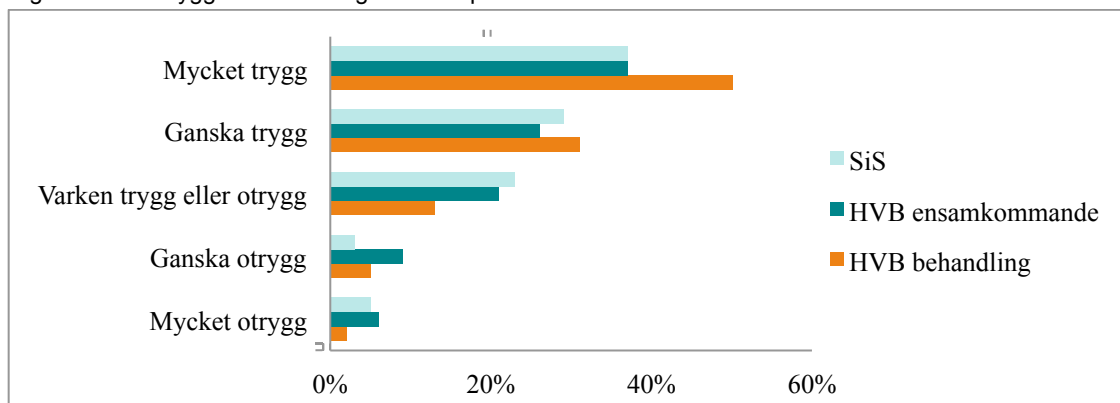

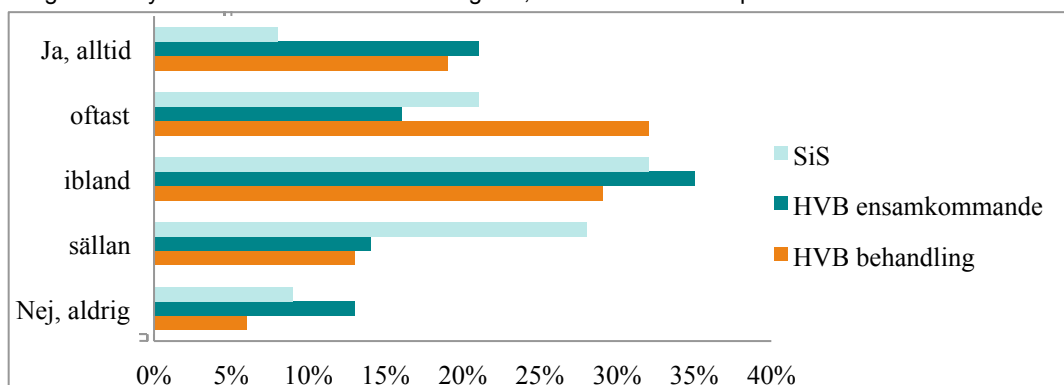
Diagram 2. Hur trygg känner du dig här med personalen?

Delaktighet

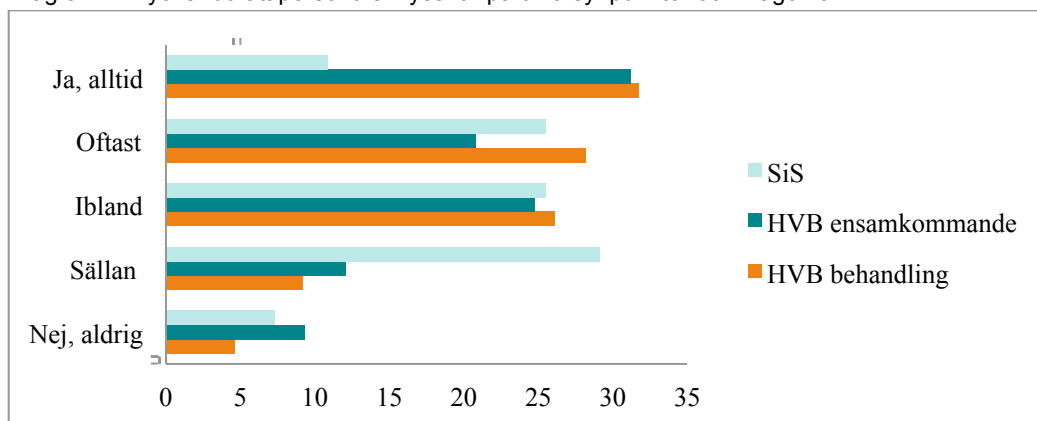
Ungdomarna har också svarat på frågan om delaktighet. Hälften av ungdomarna på HVB för behandling svarar att de oftast eller alltid får vara delaktiga och bestämma. Men på HVB för ensamkommande barn svarar bara 37 procent att det är så. Ungdomar på SiS är minst nöjda med sin delaktighet.

Diagram 3. Tycker du att du får vara delaktig här, dvs. vara med och påverka och bestämma?

Ungefär hälften av ungdomarna på HVB för ensamkommande och på HVB för behandling tycker att personalen lyssnar på deras synpunkter och klagomål alltid eller oftast. Men inte lika många av ungdomarna på SiS-institutionerna tycker att personalen lyssnar på dem.

Diagram 4. Tycker du att personalen lyssnar på dina synpunkter och klagomål?

Inspektionen för vård och omsorg

Vad har vi sett? – HVB och LSS

Resultat från inspektioner 2010-2013 av HVB för barn och unga och bostäder enligt 9 § 8 LSS

Artikelnr: IVO2013-13

Utgiven i december 2013

Inspektionen för vård och omsorg (IVO)

Box 45184, 104 30 Stockholm

Telefon: 010-788 50 00

registrator@ivo.se

www.ivo.se